Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 53 (12143) | 1983 чылдың март 4, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫЛГА

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Ю. В. Андроповтуң Фрелимо партияның Даргазы, Мозамбик Улус Республиканың Президентизи Самора М. Машел-биле ужуражмышкыны март 2-де Кремльге болган. Ужуражмышкынга кириишкеннер: совет таладан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко; мозамбик таладан — Фрелимо партияның ТК-зының Политбюро кежигүзү, Фрелимо партияның ТК-зының делегей айтырыгларының талазы-биле секретары, МУРнуң даштыкы херектер министри Ж. Чиссано.

Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында 1977 чылдың март 31-де кереэниң бижиг үндезинивге тургустунган совет-мозамбик харылзаалардың айтырыгларын, а ол ышкаш делегейниң чамдык айтырыгларын, ооң иштинде Африканың мурнуу үгүнде байдалды найыралдың болгаш бот-боттарын билчир чоруктун байдалынга болган беседаның үезинде чугаалажып корген.

Бодунуң IV съездизинге Фрелимо партияның белеткелиниң дугайында, мозамбик революцияга удур Мурнуу-Африка Республиканың расисчи ёзу-чурумунуң ыдалап турары ажыктыр. Мозамбик Улус Республиканың мурнунда тургустунуп келген сорулгаларның дугайында, революцияның чаалап алышкынарын камгалаар болгаш социализмниң үндезиннерин чуртка тургузар талазы-биле партияның, чазактың болгаш мозамбик улустуң күжениишкиннериниң дугайында С. Машел дыңнадып чугаалаан. Социал-экономиктиг айтырыгларны шиитпирлээр талазы-биле Мозамбик Улус Республиканга көргүзүп турар улуг дузалам-чызы болгаш иштики база даштыкы реакцияга удур ооң демиселин деткээн дээш СЭКП-ге, Совет күрүнеге болгаш совет улуска ханызы-биле өөрүн четтириишкинин оң илертейлээн.

Мозамбик Улус Республика-биле бүгү талазлыг кады ажылдажылгаже, социализмниң үндезиннерин тургузар болгаш национал хамаарышпас чорукту бижыглаар талазы-биле Фрелимо партияның күжениишкиннерин деткиринче угланыышкын Мозамбик Улус Республика биле Совет Эвилелиниң харылзааларын хөгжүдеринге кол угланыышкын болуп келген болгаш хевээр артып-даа турарын Ю. В. Андропов демделээн.

Кожазы араб күрүнелерде байдалды божаннадырын, СВАПО-нуң удуртулгазы-биле ёзулуг хамаарышпас чорукту намибиң улустун чедип алырынга моондактаарын орадашкан Мурнуу-Африка Республиканың расисчи ёзу-чурумунуң агрессчи политиказын Совет Эвилелиниң болгаш Мозамбиктиң улустары шыңгыы буруу шаап турарын, Африканың мурнуу үгүнде байдалды чугаалажып корүп тургаш, Ю. В. Андропов болгаш С. Машел демделээн. Африканың хамаарышпас чурттарынга, хамыктын мурнунда Мозамбикке, Анголага болгаш «фронт чоогунун» өске-даа күрүнелериниң удур мурнуу-африка расисчилериң агрессчи болгаш үреглекчи үүлгедиглеринге удур моон соңгаар-даа туружурунга, КНО-нуң намибиң айтырыгынга талазы-биле шиитпирлериң, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң № 435 резолюциязын киириштирбишаан, чигези-биле күүседиринге үидезилээн. Намибияга хамаарышпас чорукту тыпсырып чедип алырынга шиитпирлиг чорук илергейлеттинген.

Империалвамниң агрессчи болуктериниң өөскүткен дайын, кыжаныышкынны Африка даштың кырында база дургелгенин чугаалажмышкыннарының кириишкилери демделээн. Ынчангаш Африканың тайбыңга ынак күрүнелери делегейниң дешилгелиг бүгү күштери-биле демнежип алгаш, дайынга удур демиселге идепкейлиг кирген. Африканың чаңгыс ээн организациязының империализмге, колониализмге болгаш расизмге удур демиселин кошкадырын ырдавышаан, ол организацияга кризистиг байдалды өскерерээн тургузарының аргазы-биле Африка чурттарының хүрээлениң эптерештирер дээш империалистерниң орадажмышкыннарының айылдыынче кичээнгейин Ю. В. Андропов болгаш С. Машел угландырган. Каяа-даа каттышпаанар шимчээшкинниң делегейге харысалгалыг ролюн ийи талалар оңзалап демделээн болгаш тайбыңны хандырарының, улустарының айыыл чок чоруун быжыглаарының, уж сорулгаларны чедип алыр дээш оларның араазында калбак кады ажылдажылганың айтырыглары каяа-даа каттышпаан күрүнелериң Делиге ажыттынар конференциязынга төлептиг чернь, ээлээр дээрзинге бүзүрелди илергейлээн.

Мозамбик Улус Республикага социализмниң үндезинерин тургузар болгаш мозамбик революцияның чаалап алышкынарын камгалаар херекче улам шайгы чедилишкиннерлиг болурунуң күзээшкиннерин Ю. В. Андропов СЭКП ТК-ның, Совет күрүнениң болгаш совет улустуң өмүнээзинден С. Машелге, Фрелимо партияның ТК-зынга, чазаапга, бүгү мозамбик улуска дамчыткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы В. В. Шарапов беседага кириишкен.

(СӨТА).

Черниң кежиин четтирер дизе

ӨСКЭЭР ЧАРДЫКТЫРБАС ХЕРЕК

Он бирги беш чылдың часкы хөөю ажылдарынга чедир хуусаа эвээш арткан. Аңаа хынамчалыг белеткенири чугула. Ындыг турбуже бистиң «Мурнакчы» совхозта ылчирбелиг сес тракторнуң чүгле үжү шимчеп турар. Бир С-100 трактор үрелгенден бээр үш чыл чеде берген. Кодээ ажыл-агый машиналарының септелгезинде, ылаңгыя септелгениң шынарында, мактаныштар чүве база чок.

Кодээ ажыл-агый культураларын тарыырының хуусаазы дыка кызыы. Бир эвес трактор чедишпейн баар болза, хуусааның үзамдыкканы ол. Ындыг байдалга чылдың таваржыш турар бис. Агротехниктиг хуусааны мынчаар үзамдыктырганывыстан дүжүттүң эллээн кезии чедир алдынмайн турар.

Техниканың, ылаңгыя кожуг машиналарының септээп шынары багай азы техника чогуур негелдезинге чедир өйлеттинмес болза, агротехниканың чуруму база үрелир. Чижээлэрге, сеялка үреликте азы өйлеттинместе үрезин чогуур ханыга чаштынмас, чамдыкы аажок ханы, чамдыкызы кыдыра, харын-даа чер кырынга чытпылаар, чамдыкта аажок хөй азы эвээш-даа болуур. Оон база дүжүт кызырлыр. Оон ынай механизаторнуң мергежээни, ак сеткилдии база дүжүтке хамаарылгалыг. Эң-не кол рольду ол ойнаар. Чамдык трактористер үрезиниң хемчээлин ойлеп алырындан безин чалгааралр, түвексинер, дүрген-не чажып каапкаш, чанарын бодаар. Мында хамаарышкан бодалын «Коммунизмниң херели» совхозтуң инженери К. Оюн, ажык чугаага киржип тура, кончуг шын илереткен. Мен бодаарымга, септелгениң болгаш механизаторларның ажылының шынарынга шыңгыы контрольду тургузар чугула. СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң айтыышкыны ындыг болгай.

Бистиң совхоз 3800 гектар тарылга шолдуг. Оон барыкла бир муң хире гектары — суггаттыг чер. Ук шолдерни кадагалаап база ажыглап турарывыс үениң негелдезинге чедир дүүшпес. Шолдеривисти хат болгаш суг үреп каапкан: кырлап-кырлап, достак-доетак, оңгул-чиңгил, чамдыызын кооргалдар чире шаап каапкан. Хөрзүнүүң чеминжи аажок эвээжээп, нургулайында элезин арткан. Ол хиреэинде органиктиг чемиш-чидилгени кончуг эвээштир, чамдык черлерге шуут токпейн-даа баргылаар бис. Топ турар эвээш одээвистиң шынары база багай: ыяш-даш, демир-дес, бок үнүш үрезини холушкак. Бо бүгүнү кол агроном Сара Соржу өөренип коор, агротехниканың чурумун шыңгыы сагыыр, механизаторларның ажылынга контрольду тургузар талазы-биле дээштиг хемчегларни алыр үжүрлүг.

Хөрөүн үрелиишкиннерине удур техниканы шиңгээдир дугайында Сотпа Сүге-Маадырның саналынга бүрүн каттыжар мен. Ол бистин хатчыл (ылаңгыя апрель, май, айларда), хөрөүнү чиик болгаш үреличел черивиске кончуг чугула. Оон ынай тарылга золчештиридгезинче күзүн тарыыр культураларны киириштирери хөрзүнүү быжыктырынга болгаш оон шынарын экижидерине дузалыг деп бодаар мен.

Районда суггарылга системаларының эргелели бар. Черниң кежиин — черден хой продукцияны алырынга кол рольду ойнаар организация ол. Ынчалза-даа ол бодунуң чугула хүлээлгезин ыракта чедир күүсетпейн турар. Ол туржук, тудуг организациялары. ыяш ажыл-агый чери чергелиг өске коллективтерге хөлезиленип, бодунуң дорт харыылаар кол ажылын кылбайн баар. Ажыы-биле чугаалаарга, коллективтиң мурнуңгы черлеп, ынчангаш бо организациянның ажылын районнуң агроүлетүүр каттыжыышкыны эде тургузар, хүлээлгезин күүсеттирер, өскээр чардыктырбас ужурлуг.

Жданов аттыг совхозтуң агроному Сотпа Сүге-Маадырның чер ажылының культуразын белидер, чер ажылының чаа системазынче шилчиир дугайында ажык чугаазынга тараажыларның, түскай эртеминиглерниң болгаш өске-даа кижилерниң идепкейлиг киржип турары ук айтырыгның чугулазын херечилеп турар. Оларның санал-оналын. күзелдерин болгаш бодалдарын солундан номчуп. оон бодумнуң частырыгларымны болгаш чедир кылбаан түүлдеримни билип ап, чаа ёзу-биле ажылдаар бодап тур мен. Ынчанмас болза, черниң кежиин четтирери берге.

К. АРБАЙ-ООЛ,
«Мурнакчы» совхозтуң гидротехник-агроному.

Куш-ажылчы алдарның тугу

«Шын» солун бөгүн Куш-ажылчы алдар тугун Куңгаа Шавының чедишкинине алдар болдуруп көдүрген.

Таңды районда «Революцияның чалбыжы» совхозтуң хоочун хойжузу **Кунгаа Кузьмич Шавы** бо хүннерде коданында төрээн 258 хоюндан 270 хураганны алган.

Мурнакчыларның үлегерин эдерип, малдың чаш төлүн чидириг чок ажаап алыр талазы-биле социалистиг чарышка идепкейлиг киржиңер!

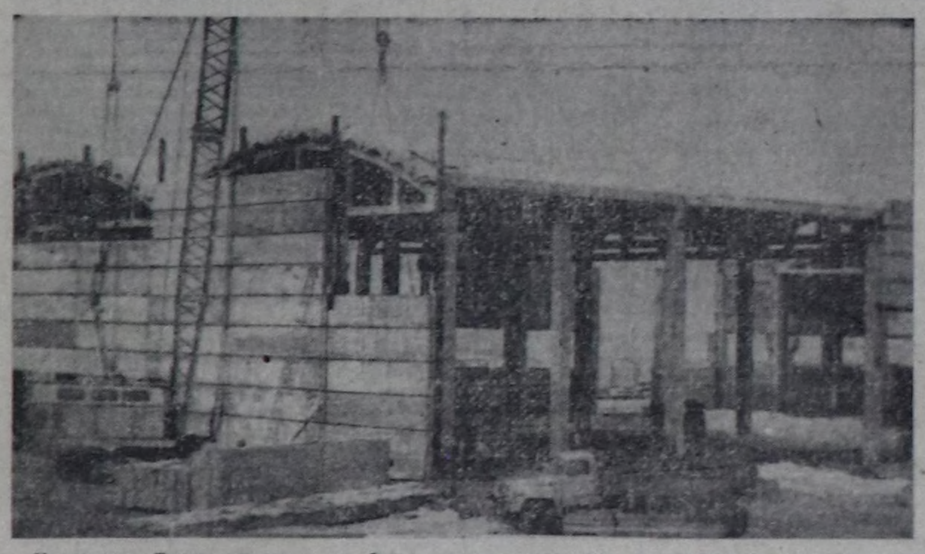

Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинаттың чанында панель бажың тудуунуң комбинадының тудуун чер ажылдары кылыр эргелелдиң коммунист Сергей Сарыгларга удуртkан комплекетиг тудугжу бригада болгаш «Красноярскетальконструкция» тудугмонтаж эргелелиниң Г. П. Горевке удуртkан монтажниктер звеновзу чорудуп турар. Ук тудугну эрткен чылын эгелээндаа болза, ооң кол корпустарының чылдазы шалыпкын чоруп турар.

— Бистиң чер ажылдары кылыр эргелелдиң тудугжулары улуг ажыл-агыйлыг эвээш эвес чугула объектилерин тударынга кириштивис. Он бирги беш чылдың өзек чылын шалыпчы күш-ажылчы чыл кылдыр санап, февраль айда 50 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын 100 хуу күүседип, эргелелде социалистиг чарышка багай эвес түңнелдиг болдувус— деп бригадир С. Сарыглар чугаалаан.

Хоочун тудугжу дашчы К. Донгак, Б. Седен, кацнакчылар Ием-оол Монгуш, Евгений Калзан олар ажылдың шынарыынче кичээнгей салып, эпоорунге үлегерин көргүзүп турарлар.

Аныяк коммунист С. Сарыгларның бригадазының 28 кежигүннери күш-ажылчы байырлал — коммунистиг субботник хүнүнде боттарының туруштарынга бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаап, беш чылдың фондузунче 300 рубльди шилчидер деп шиитпирлээнер.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: панель бажыңнар тудар комбинаттың тудуунуң ниити хевири: (солагай таладан). К. Донгак, Б. Седен, бригадир С. Сарыглар сумележип турлар.

Авторуңу фотолары.

АМГЫ ҮЕНИҢ ӨНДҮР УЛУГ ӨӨРЕДИИ

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының март 2-де Москвага болган ниити хуралы Карл Маркстың амыдыралынга болган ажыл-чорудулгазынга, кижи төрелгетенниң хогжулдезинге ооң өөредининиң чаартыкчы салдарынга тураскаатынган.

Президиумда — СЭКП ТКның секретары М. В. Зимянин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орадакчызы. ЭТКК-ның даргазы Г. И. Марчук, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының удуртукчулары.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи академик А. П. Александров хуралды ажыткаш, бүгү делегейниң хөгжүлдезинге шиитпирлиг салдарны чедирген социализмниң эртемге үндезилеттинген идеяларының тывылганы Карл Маркстың адыбиле холбаалыын демделээн.

«Карл Маркс болгаш амгы үе» деп илеткелди ССРЭ-ниң ЭА-зының орадакчы президентизи академик П. Н. Федосеев кылган. Кижи төрелгетенниң мурнунга Карл Маркстың кол-ла ачы-хавыязы ооң бодунуң өңнүү болгаш сурукчузу Фридрих Энгельсбиле кады делегейни револючу ёзу-биле чаартырының идейлиг үндезиннерин салганы, бүгү-ле ниитилел амыдыралын үндезинип-биле эде тургузарының, ёзулуг кижизиг шынчы коммунистиг үндезинге ону чаартырының эргежок чугулазынче угландырып турар.

Статистика отчёттарынга меге немей бижилгелер болган оске-даа хажыдыышкынар кылыр чорук чүнү көргүзүп турарыл дээрге, министерстволарның болгаш ведомстволарның, чер-черде совет органнарның удуртукчуларының үчёт болгаш отчёттуң байдалын экижидер дээш, статистиканың сан-түңнерин өйлаанда, бедик шынарлыг кылыш дужаары дээш шынгы негелдени тургуспайн турары болур.

Стастистика отчёттарын шын эвес кылыр болган аңаа меге немей бижилгелер кылыр, күрүне отчёдун киирерининң хуусаазын үрээр чоруктарны болдурбазы-биле министерстволарның, күркомитеттерниң, ведомстволарның, бүдүрүлгелерниң, тудугларның, совхозтарның удуртукчуларынга отчёт киирерининң хуусаалаарын үреп турар чылдагаанчарын кыска хуусаада тодарадырып дааскан.

Ол ажылды дорт харылап турар эрге-дужаалдыг кижилерниң, а ол ышкаш кол бухгалтерлериниң база план-экономика киллистериниң начальниктериниң эң-харымсалгазын белидерип. ССРЭниң ТСЭ-ниң болгаш министерстволарның бадылаанны күрүне отчёттарын киирер хуусааларын шыгыыл сагыырын оларга хүлээндирген.

Статистика отчёттарынга меге немей бижилгелер болгаш оске-даа хажыдыышкынар кылыр чорук чүнү көргүзүп турарыл дээрге, министерстволарның болгаш ведомстволарның, чер-черде совет органнарның удуртукчуларының үчёт болгаш отчёттуң байдалын экижидер дээш, статистиканың сан-түңнерин өйлаанда, бедик шынарлыг кылыш дужаары дээш шынгы негелдени тургуспайн турары болур.

Стастистика отчёттарын шын эвес кылыр болган аңаа меге немей бижилгелер кылыр, күрүне отчёдун киирерининң хуусаазын үрээр чоруктарны болдурбазы-биле министерстволарның, күркомитеттерниң, ведомстволарның, бүдүрүлгелерниң, тудугларның, совхозтарның удуртукчуларынга отчёт киирерининң хуусаалаарын үреп турар чылдагаанчарын кыска хуусаада тодарадырып дааскан.

Ол ажылды дорт харылап турар эрге-дужаалдыг кижилерниң, а ол ышкаш кол бухгалтерлериниң база план-экономика киллистериниң начальниктериниң эң-харымсалгазын белидерип. ССРЭниң ТСЭ-ниң болгаш министерстволарның бадылаанны күрүне отчёттарын киирер хуусааларын шыгыыл сагыырын оларга хүлээндирген.

Империалвамниң агрессчи болуктериниң өөскүткен дайын, кыжаныышкынны Африка даштың кырында база дургелгенин чугаалажмышкыннарының кириишкилери демделээн. Ынчангаш Африканың тайбыңга ынак күрүнелери делегейниң дешилгелиг бүгү күштери-биле демнежип алгаш, дайынга удур демиселге идепкейлиг кирген. Африканың чаңгыс ээн организациязының империализмге, колониализмге болгаш расизмге удур демиселин кошкадырын ырдавышаан, ол организацияга кризистиг байдалды өскерерээн тургузарының аргазы-биле Африка чурттарының хүрээлениң эптерештирер дээш империалистерниң орадажмышкыннарының айылдыынче кичээнгейин Ю. В. Андропов болгаш С. Машел угландырган. Каяа-даа каттышпаанар шимчээшкинниң делегейге харысалгалыг ролюн ийи талалар оңзалап демделээн болгаш тайбыңны ханзырарының, улустарының айыыл чок чоруун быжыглаарының, уж сорулгаларны чедип алыр дээш оларның араазында калбак кады ажылдажылганың айтырыглары каяа-даа каттышпаан күрүнелериң Делиге ажыттынар конференциязынга төлептиг чернь, ээлээр дээрзинге бүзүрелди илергейлээн.

Мозамбик Улус Республикага социализмниң үндезинерин тургузар болгаш мозамбик революцияның чаалап алышкынарын камгалаар херекче улам шайгы чедилишкиннерлиг болурунуң күзээшкиннерин Ю. В. Андропов СЭКП ТК-ның, Совет күрүнениң болгаш совет улустуң өмүнээзинден С. Машелге, Фрелимо партияның ТК-зынга, чазаапга, бүгү мозамбик улуска дамчыткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы В. В. Шарапов беседага кириишкен.

(СӨТА).

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ОТЧЁТ-УЧЕТТУ ШЫН ТУРГУЗАР

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1979 чылдың октябрь 2-де хүлээп алганы «Күрүненің статистика отчёдунга меге немей бижилгелер болгаш өске-даа хажыдыышкынар кылыр чоруктарга удур демиселди күштелдирер дугайында» доктаалын чамдык министерстволар, эргелелдер, каттыжыышкынар, трестер, бүдүрүлгелер, тудуглар болгаш организациялар чедир күүсетпейн отчётту дужаарының хуусааларын үреп, сан-түңнерин хажыдып, меге немей бижилгелер кылып турар чоруктар бар деп, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели айыткан.

Тыванның Статистика эргелелиниң чыл бүрүде чорудуп турар хыналдаларындан алган көөрге, немей бижилгелер болгаш статистика отчёттарында оске-даа хажыдыышкынар эвээш кызырлыг турар. Чижээ, 1982 чылда үстүнде адаттынган хажыдыышкынар республиканың 88 объектизинге болган, ооң иштинде сес объектиге отчётка немей бижилгени кылган.

Күрүне отчёдунга меге немей бижилге кылыр чоруктар «Искра» болгаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Чодураа», «Кызыгаар» совхозтарга болгулаан. Бо ажыл-агыйлар эът болгаш сүт садарынга немей түң книр бижээнер, мал чеминиң белеткенинге— Тоқа аттыг совхоз, чемиштидилге сөөртүлгезинге —«Коммунизмниң херели» совхоз немей бижилгени кылган. «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 257 КМК-зы 67 муң рубльге немей бижилгени кылган.

Чурт үлетпүрүнүң эргелелиниң бүдүрүлгелери сайгарган продукциязының кырынга база немей бижилгелер кылган. Тыванның автоорук эргелели капитал салыышкынарының күүсеттинген хемчээлинге база тудуг-моптаж ажылдарынга шын эвес саннар киирген.

Чурттагга-хамаалы объектилерин ажыглатга хүлээп ап турарының байдалын хынап көөрге, Кызыл хоорайда болган «Россия» совхозтарда уруглар садтары, Кызылда ниити шолу 4182 дорбелчин метр чурттагга шолу дыка хөй чедир кылдыңмаан чүүлдерниг хүлээп алдынган, дешкээри чаагайжыттынмаан болган.

Оон-даа өске чамдык бүдүрүлгелер болгаш организациялар күрүне отчёдун дужаар хуусаазын үреп турар.

Материал-техниктиг курлавырларны чарыгдап турарының, камналга талазы-биле социалистиг хүлээлгелер күүселдезиниң дугайында отчёттар дужаары дыка четпес байдалда. Ол отчётту шуут киирбес ийикпе, азы дыка хожудадын бээр черлерге Тыванның сүт комбинадын, Харылзаанның бүдүрүлге-техниктиг эргелелин, Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозунуң бүдүрүлгелерин, Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозун, Чурт үлетпүрүнүң эргелелин, «Шагонартижстрой» трести, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынын айыткан.

Материалдыг курлавырларның болгаш тургустунмаан дериг-херекселдерниң чизелээшкинниң түңнелиниң шынгыын хынап көөрге, тургустунмаан 23 дериг-херексел болгаш дыка хөй ховар материалдар (кара болгаш өңнүг металлдар прокады, кабель кыдыглар, дозулар болгаш өске-даа) бар боон илереттинген. Оларның дыка хөйүн «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның болгаш Тыванның транспорт эргелелиниң бүдүрүлгелери боттарының отчёттарынга көргуспээн болган.

Бо немей бижилгелер болгаш күрүненің оске-даа статистика отчёдун хажыкталы дээш эрге-дужаалдыг 16 кижиге хемчет хүлээткен, 4 кижиге акша торгаалын онаагаан.

Үчёт документилериниң эге хевирлериниң чаңгыс аай болурунуң практиказын бүдүрүлгелер, организациялар. оожум шиңгээдип ап турарын күрүненің статистика отчёттарында шын эвес кирип турар хой сан-түңнер бадыткап турар. Кодээ ажыл-агый машиностроениязының совхозтары, «Тыва кодээ тудуг» трестиң, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының, Чурттагга-коммунал ажыл-агый база Чоннуң амыдырал хандырылга министерстволарының адырлары ведомстволар аразында болза, ооң кол корпустарының чылдазы шалыпкын чоруп турар.

— Бистиң чер ажылдары кылыр эргелелдиң тудугжулары улуг ажыл-агыйлыг эвээш эвес чугула объектилерин тударынга кириштивис. Он бирги беш чылдың өзек чылын шалыпчы күш-ажылчы чыл кылдыр санап, февраль айда 50 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын 100 хуу күүсеттинген, эргелелде социалистиг чарышка багай эвес түңнелдиг болдувус— деп бригадир С. Сарыглар чугаалаан.

Хоочун тудугжу дашчы К. Донгак, Б. Седен, кацнакчылар Ием-оол Монгуш, Евгений Калзан олар ажылдың шынарыынче кичээнгей салып, эпоорунге үлегерин көргүзүп турарлар.

Аныяк коммунист С. Сарыгларның бригадазының 28 кежигүннери күш-ажылчы байырлал — коммунистиг субботник хүнүнде боттарының туруштарынга бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаап, беш чылдың фондузунче 300 рубльди шилчидер деп шиитпирлээнер.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: панель бажыңнар тудар комбинаттың тудуунуң ниити хевири: (солагай таладан). К. Донгак, Б. Седен, бригадир С. Сарыглар сумележип турлар.

Авторуңу фотолары.

ПРОФОБЛЧӨВҮЛЕЛДИҢ ПЛЕНУМУ

Дүүн Кызылга профэвилелдерниң область чөвүлелиниң V пленуму болуп эрткен. «Күшажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, бүдүрүлге черлеринге ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар талазы-биле ВПСПС-тиң IV пленумунуң негелделериниг дүүштүр профэвилелдерниң область органнының кылыш чорутkан ажылының дугайында» айтырыгны анда чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди профэвилелдерниң область чөвүлелиниң даргазы Ш. Н. Күулар кылган.

Пленумга тудуг болгаш тудуг материалдарының үлетүрүнүң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы М. Х. Самданчап, Кызылда үлетүр барааннар садыының № 13 магазинниң садыгжызы М. А. Грабина, В.ЛКСМ обкомунуң секретары З. Ш. Ондар, Өкүр-районда «Тергалыг» совхозтуң малчыны В. Б. Монгуш, Тыва АССР-ниң юстиция министри А. Д. Ховалыг, Кызылда «Тудуг кезектери» комбинаттың моторизи Л. М. Петрусева, Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтуң профэвилел комитединиң даргазы Б. К. Менгуш олар санал берген.

Пленумнуң ажылынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч. Б. Ондар киришкеш, делегеңгей чүве чугаалаан.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле пленум доктаал хүлээп алган.

Национально-краеведческий отдел Национальной библиотеки Республики Тыва

ХЕМЧЭЭШКИН ТЕХНИКАЗЫ, ООҢ АЖЫЫ

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

Тываның ажылчы чоннары СЭКП-ниҢ XXVI езьездизиниҢ шиитпирлерин амыдыралга боттандырарыбиле экономиктиг болгаш социал хогжудениҢ планын база Аъш-чем программазын күүседир дээш бо чылга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган ажылдан турар.

Ол соруглаларны күүседиринге хемчээшкин техниказа база-ла улуг ужур-дүзалыг. Ол кодээ ажылагыйның техниказындан дудак чок чугула. Бир эвес комбайнны, тракторларны, андазыннарны болган оске-даа техниканы ыык белеткеп, септеп албас болза, часкы тарылга-даа, күскү ажаан алышкын-даа чедиишкиниг кылдынмас деп чүве билдингир.

БистиҢ республиканың үлетпүр будүрүлгелери, организациялары болгаш албан черлери эвээш эвес хемчээшкин техникалыг. Хемчээшкин техниказы деп чүл ол, ооң ажыы чүл?

Хемчээшкин техниказынга гирылер, янзы-бүрү деңзилер, техниктиг манометрлер, термометрлер, психрометрлер, сүт соөртүр цистерналар, нефть продуктуларынга автоцистерналар, сүт хемчээкчилери, пуркалар, спидометрлер, электри хемчээшкин приборлары, микрометрлер, штангенциркульдар, глубинометрлер, логометрлер, суг хемчээкчилери, гидравликтиг престер, секундомерлер, метрлер, бензин болган маслө кудар колонкалар болгаш оолдаа оске дыка хей үүлдер оларга хамаарыжып турар.

Үстүнде айыттынган бүгү үүлдерни материалдыг үделиг үүлдерни учётка ап, саналарында, будүрүлгеге янзы-бүрү ажылдарны чорударында, лабораторлуг хыналдаларны кылырында, янзы-бүрү хемчээлдериҢ херек кырында байдалын тодарадырында эргежок чугула. Ынчангаш хемчээшкин техниказы кандыг-даа хевирииҢ продукциязының шынарын белидериҢ үдезинин болур. Чогумна ооң үжүрүндан оларны харысалгалыг кеер, кичээнгейлиг ажылдаар үжурлуг.

Ол соруга-биле дыка хей будүрүлге черлериндe хемчээшкин техниказын хайгаараар тускай кижилерни томуйлаан, а «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттар, Тываның электри четкилери, автосептелге заводу, Садыг министерствозу, Тыва респотребсоюз дээн ышкаш, улуг-улуг коллективтерде хемчээшкин дериг-херекселдери улуг болгаш нарын болганда, метрологтуг албан черлерин тургускулаан. Олар боттарыла хемчээшкин техниказының байдалын хайгаарап, септелгеш кылып турар. Ол бүгү ажылдың шынарын болгаш будүрүлгениҢ ажыктыын бедидерине улуг идиглиг боон гурар. Кайда-ла хемчээшкин техниказы чогумчалыг ажылдан, ону яяк хайгаараар болдур, ында ажылдың үүжү, шынары, а түңнелинде кээ— план күүселдези чедиишкиниҢ болуруп практика коргүзүп турар.

Күрүне стандарттарының пегелделерин, чогуур министерстволарның болгаш ведомстволарның айтышкынынарын күүсетпес болгаш метрология албанының дутайында дүрүмнүг сагыбас будүрүлге черлери, удурткучулар бистиң республикада ам-даа бар боон турары хараадангыр. Ол дутайында чамдык чижектерни коргүзүп болур.

Чоокта чаа Кызылдың алгы заводунга хемчээшкин техниказының байдалын хынаан. Ында тургустунган 67 кезек хемчээшкин хереклерни шуптузу шын эвес ажылдаар азы үрелик болган. Тускай күрстандарт ёзугаар хемчээшкин приборларын чыл санында-ла хынаар турбуже, ында оларны каш чылдар иштинде күрүне хыналдазынга киирбээн. Ол хамаанчок заводта кылдынын турар продукциянын шынарын хынаар тускай херекселдер шуут чок болган. Ынчангаш идиктерниҢ улдунарын, эзэкгерин даарап, шоптулаанны быжыг азы быжыг эвес бе, будүрүлге бажыцынның иштиниҢ өлшыгы кандыгыл дээрзи билдинмес, чүгле карак-биле ол бүгүнү «хемчээш» турар. Бо бүгү продукцияның шынарыига салдар чедирери чугаа чок болбайн ааш. Чижээ, хыпаттынган идиктерниң 15 хуузун чүгле даштыкы хевирии барымдаалап брактап, холаап. Ынчаарга даштындан билдинмес үрей кылышкынынарны тускай херекселдер-биле хемчээп, илеретпээн болганда, ындыг четпестер хереглекчиге баргаш, илеретпээри чугаа чок. Ону заводтуң дирекциязы тоон көрбейн турган.

Алгы заводунда продукциялың шынарын илередир лаборатория ажылдавастаандан бээр йи чыл чеде бергеп, приборлар шуптузу үрелген азы читкеп. Кидис идик оер цехте ажылчыннар бот-боттарын безин көрбейн турарлар: ел-шык, бус ындыг кончуг. Хемчээр херекселдер ажылдан турган, ооң көргүзүүн сагаан болза, ындыг байдал турбас ужураур. Ооң ужурундан ажылчыннар үргүлүү дериндип, аарыыр ужурга таваржыры чугаа чок. Заводтуң удурткучулары ону көрүп турала, кандыг-даа хемчег албайн турары элдептиг.

Кызылдан сүт заводунда метрология албаны-даа, технолог-специалист-даа бар. Ынчалза-даа хемчээшкин техниказын ында шын эвес азы багай ажыглап турар. Чижээ, үстүң шыгын хемчээр херексед чогуур негелдеден он каган шын эвес айтып турар болган. Ол ышкаш Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинатта цемент хемчээр АВДЦ-1200 дээр деңзилер ол-бо талазынче 1 хуу чедир шын эвес айтып болур турган, 3-тен 20 хуу чедир хоёңу азы эвээшти айтып турар. Ооң түңнелинде цементнин артпыр чарыгдаар чорук үүнүп, продукцияның шынарын кудуладып турар. Чүгле эрткен чылын үрей кылышкынга 93 тонна цемент чарыгдаттынган! Эргежок чугула хемчээшкин херекселин чок болганындан заводта бетоннүң сугга болгаш соокка шыдамның тодарадыр арга чок боон турар. Тудуг индустриязының өске-даа будүрүлгелериндe — «Тыва кодээ тудуг», «Тыва суг тудуг» трестериниҢ демир - бетон кылыглар заводунда байдал база-ла ындыг боон турарын айтыр херек. Бо будүрүлге черлериниче Саян ындыдан цемент соөртүрде «билдинмес» дээр чидириглер хей боон турар. Ук коллективтерде цемент чүдүрген автомобиль деңзилери чок. Ооң ужурундан үнелиг продукцияны самчыгдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган болган чолаачыларның харыысалгазын база кошкадып турар. Үлетпүр будүрүлге черлериниҢ ындыг чижектерни хойңу көргүзүп болур.

Аъш-чем бараанарының кол будүрүкчүлери болган агроүлетпүр комплекизинин чугула адыры — республиканың совхозтарында хемчээшкин техниказынче онза кичээнгей салыры чугула. Ниитизи-биле чугаалаар болза, хемчээшкин хереклерiниҢ чогундан азы үрелининден сүтүп, дүктүп, тараанның болган оске-даа продукцияның шынар көргүзүглериниге контроль дыка кошкак. Чүгле чаңгыс чижек: күрүнеге тараа садарының үезинде ажыл-агыйларда автоденвилер чогундан (кожуглуг-даа автомобильдерге) бир автомобильден-не 150 кг болгаш ооң-даа хей тараа чедир бердинмейн турарының фактылары тургулаан. Ол ышкаш тускай деңзи чок болганда, чамдык ажыл-агыйлар сүттү чаңгыс аай хемчээл чок цистерналар, флягалар-биле чүдүрүп чорудуп турар. Чамдыкта сүттү хемчээрде анаада флягалар-биле сапап, чорудуп турар таварылгалар тургулаар. Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды, Кызыл, Тес-Хем районнарда кывар-чаар материалдарның база-да хемчээшкин техниказының четпезинден, оларны шын эвес ажыглаарындан болгаш хайгаарабайн турарындан оларның учёт-сапалгазы чогуур деңнелге четпес. Ооң түңнелинде күрүнеге хей каржка таваржы турар. Районнарның будүрүлге эргелелдери болгаш Кодээ ажыл-агыйлар министерствозу ол бүгүнү билип тургаш-ла, кандыг-даа хемчег албайн турары шын эвес.

Стандарттарның болгаш хемчээшкин техниказының күрхайгааралының Тывада лабораториязының ажылдакчыларының кылган хынаалдарындан алгаш көөрге, 1983 чылдың часкы хову ажылдарынга болгаш ажаан алышкынына хемчээшкин техниказын белеткеп, чогуур септелгелерни чер болганга белеткеп турар. Ниитизи-биле чылдың-на совхозтарга хемчээшкинниҢ 5—6 муң приборларын, ооң иштинде чүгле автомобильдиң безин 150 деңзилерин септээр ужурлуг. Бир эвес септевес болза, кодээ ажыл-агыйларга продукциязын хемчээп, саналарга берге деп чүве кымга-даа билдингир-дир.

Хемчээшкин техниказын септеп, катап тургузары кодээ ажыл-агыйларга техниказын белеткээри ышкаш, шак ындыг күрүне херээ болур. Ындыг турбуже, совхозтарның чагыын ёзугаар септелге ажылын кылыр ужурлуг Чурт үлетпүрүнүң эргелелиниҢ (И. П. Пешков) прибор септээр цеги багай ажылдан турар. Бо чылын чаңгыс-даа совхозка хемчээшкин хереселин септеп бербээнн ооң тодаргай херечизи болур. «ССРЭ-ниҢ 50 чылы», «Өөк», «Чодураа», «Чаа орук», «Тиилелге», «Тоора-Хем» болгаш оске-даа совхозтарга 1981—82 чылдарда келген автомобиль деңзилерин эргелел ам-даа тургузуп чадажып турар.

Чурт үлетпүрүнүң эргелели ылаңгыя совхозтарның хемчээшкин техниказын септеп, белеткээриниҢ талазы-биле ажылып эде тургузуп, оларга дуза чедирери эргежок чугула боон турар.

С. ШАПХОЕВ,
Күрхайгааралдың Тывала лабораториязының улуг инженери.

Партийжи информациялар

ЭЭЛЧЕГЛИГ ПЛЕНУМ

СЭКП Тес-Хем райкомунуң эолчеглиг пленумунга райондa капитал тудугнуң байдалы болгаш ону СЭКП ТК-ның полбрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниге дүүштүр экижидер талазы-биле райкомунуң партия организациязының соруглаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди СЭКП райкомунуң йнаги секретары С. С. Ондар кылган.

Илеткелчи болгаш пленумга санал бергеннер капитал тудугда кылган ажылдарны демдеглээш, ында четпестерни чидии-биле шүгүмчүлээш, партия ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлериниге дүүштүр ажылды үндезинниби-биле экижидерни айыткан.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды пленум хүлээп алган.

Т. БАЙ-КАРА.

КЕЖИГҮНГЕ ХҮЛЭЭП АЛГАН

Бай-Тайгада «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырынга партия эге организациязының хуралы болуп эрткен. Салбырның зоотехниги Чечек Начын-ооловна Куулар СЭКП кежигүнүнге коммунистер бир үн-биле хүлээп алган. Санал бергеннер Ч. Н. Куулар даандырган ажыл-херекти ак сеткилдиг күүседи, шиитпирниң малынын продуктулуун бедидер, баш санын өстүрер дээш доктаамал салыш салып, хой-шиитпирниң ажылынга идепкейлиг киржип турарын демдеглээн.

Салбырда мал ажылының специалистериниң, ооң иштинде Чечек Кууларның, малчыннарның бир демниг ажылдан келгенинде түңнелинде мал кыштан хүр ажыы турар. Хой төрүүрү түлүктээн. Амгы үеде 2967 хой хураганнаан, ооң төлү менди алдынган.

Ч. ОНДАР.

АЖЫЛДААР, ӨӨРЕНИР

Идеология фронтузунуң дайынчызы

Комсомолчу Юлия Тюменцева аныяк садыгжы. Пропагандист мергежилиниҢ дүржулгазы эвээш-даа бол, ниитилел хогжудениҢ амгы үе-чадазында комсомолчуларны болгаш аныяктарны маркисчи-ленинчи теория-биле хандыр чепсегээри — комсомол организацияларының, пропагандистериниҢ кол соруглаларының бирээзи дээрзин Юлия эки билир. Эртемниг коммунизмниҢ үндезиндерин, СЭКП тоогузун, марксчи-ленинчи теориянын чугула айтырыгларын ханызы-биле өөренип, шиигээдип албаан аныяк кижиге амгы үениҢ нарын политиказын тода сайгарып, шын билип алыры берге апаар болганда, оларны комсомол өөредилгезиниҢ быжыг билиглери-биле чепсегээриниҢ чугулазы ында. «Детский мир» магазинниҢ комсомол организациязы идепкейжи, быжыг сагылгачурумнуг комсомолчуга — Юлия Тюменцевага пропагандистиҢ бедик харысалгазын идегээни душ болбаан.

Аныяк пропагандистиҢ удуртуп турары комсомолдуң политиктиг чырыдыышкынынын школазында 46 дыңнакчы хаара туттунган. Айда-ийи удаа болуп турар кичээлге дыңнакчыларның талазындан чылдагаан чок кичээлге келбейн баар таварылгалар болбаан. Комсомолчу быстар пропагандистиҢ программада бердинген темалардан хувааи казиы айтырыгларга кичээнгейлиг белеткенгеш, кичээлдерге шынарлыг харыылап турар.

Комсомолдуң политөредилгезиниҢ системазын улам сайзырагайжыдары-биле ооң структуразын дыңнакчыларның эртем-билиинин деңнелиишин аайы-биле кезектерге чаргаш, чугула номнарны чыл санында парлап үндүрүп турары, ылаңгыя аныяк пропагандистерниҢ ажылын чиигедип, өөредилгени организастаарыгга дузалыг болуп турар. Хоорайның библиотекалары, номчулга залдары болгаш пропагандистиҢ хууда библиотеказы — кичээлдерге белеткенир черлери ол.

Аныяктарның политөредилгезинче магазинниҢ директорузы (директору С. В. Петрова) болгаш партия организациязы (секретары З. Г. Васильева) кичээнгей салып, аныяк пропагандиске аргасүмени берип турар. Өөредилге чылының эгезинден тура болуп эрткен он ажыг кичээлдиң хей кезиниге олуржуп, кичээлдиң эрткенинiҢ болгаш пропагандистиҢ, дыңнакчыларының хүнүң теманыга белеткелин, ону канчаар шиигээдип алганын айтырып, сайгарылганы кылып турар.

Комсомол чырыдыышкынының системазының школаларынга хамаарыштыр кордүгеп программа-биле чергелештир СЭКП-ниҢ XXVI съездизинин, партия Теп КомитединиҢ ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниҢ тургустунганының 60 чылынга тураскаатказ байырлыг хуралга эш Ю. В. Андроповтуң чугаазын хандыр болгаш амыдырал-биле холбап өөренирин уламчылап турар. Мындыг чугула темаларга дүүштүр кампалга, хумагалыг чорук, күш-ажылдың бижыг сагылгатурары, ылаңгыя аныяк пропагандистерниҢ ажылын чиигедип, өөредилгени организастаарыгга дузалыг болуп турар. Хоорайның библиотекалары, номчулга залдары болгаш пропагандистиҢ хууда библиотеказы — кичээлдерге белеткенир черлери ол.

Аныяктарның политөредилгезиниче магазинниҢ директорузы (директору С. В. Петрова) болгаш партия организациязы (секретары З. Г. Васильева) кичээнгей салып, аныяк пропагандиске аргасүмени берип турар. Өөредилге чылының эгезинден тура болуп эрткен он ажыг кичээлдиң хей кезиниге олуржуп, кичээлдиң эрткенинiҢ болгаш пропагандистиҢ, дыңнакчыларының хүнүң теманыга белеткелин, ону канчаар шиигээдип алганын айтырып, сайгарылганы кылып турар.

Комсомол чырыдыышкынының системазының школаларынга хамаарыштыр кордүгеп программа-биле чергелештир СЭКП-ниҢ XXVI съездизинин, партия Теп КомитединиҢ ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниҢ тургустунганының 60 чылынга тураскаатказ байырлыг хуралга эш Ю. В. Андроповтуң чугаазын хандыр болгаш амыдырал-биле холбап өөренирин уламчылап турар. Мындыг чугула темаларга дүүштүр кампалга, хумагалыг чорук, күш-ажылдың бижыг сагылгатурары, ылаңгыя аныяк пропагандистерниҢ ажылын чиигедип, өөредилгени организастаарыгга дузалыг болуп турар. Хоорайның библиотекалары, номчулга залдары болгаш пропагандистиҢ хууда библиотеказы — кичээлдерге белеткенир черлери ол.

Аныяктарның политөредилгезиниче магазинниҢ директорузы (директору С. В. Петрова) болгаш партия организациязы (секретары З. Г. Васильева) кичээнгей салып, аныяк пропагандиске аргасүмени берип турар. Өөредилге чылының эгезинден тура болуп эрткен он ажыг кичээлдиң хей кезиниге олуржуп, кичээлдиң эрткенинiҢ болгаш пропагандистиҢ, дыңнакчыларының хүнүң теманыга белеткелин, ону канчаар шиигээдип алганын айтырып, сайгарылганы кылып турар.

Комсомол чырыдыышкынының системазының школаларынга хамаарыштыр кордүгеп программа-биле чергелештир СЭКП-ниҢ XXVI съездизинин, партия Теп КомитединиҢ ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниҢ тургустунганының 60 чылынга тураскаатказ байырлыг хуралга эш Ю. В. Андроповтуң чугаазын хандыр болгаш амыдырал-биле холбап өөренирин уламчылап турар. Мындыг чугула темаларга дүүштүр кампалга, хумагалыг чорук, күш-ажылдың бижыг сагылга-чурумун бажыглаарынга үлүүн киирерин хүлээпин турар.

Мурнакчы ажылчын ам кадыынын байдалынын айыбиле өске ажылче шилчий берзе-даа, ажылга кызымаз, чүткүлдүү хевээр арткан.

М. ОНДАР.

ТУДУГЖУ

Тудугжу кижиниҢ ажылы— хүндүлүг болгаш буянныг ш. Ол ажылга хандыкшын, кызымак ажылы-биле чонныҢ чоргаараны болу бергеп тудугжулар бисте эвээш эвес. Ындыгларның санынга Самагалдайда № 1070 КМК-ның хоочун тудугжузу Ч. С. Сыраттың киирип болур. Ол тудугга 1974 чылдан бээр ажылдап келген.

Кандыг-даа ажылга чедиишкин кижиниҢ тура-соруундан, күзел-чүткүлүнден ковчуг хамааржыр. Чолаачы Сырат ол ажылга баштайгы хүннерден үезээш-ле кызымак чоруун көргүскен.

Амгы хүннерде Ч. С. Сыраттың тудугжулар бригадазында беш кижи ажылдап турар. Олар ийи аал чурттаар бажыңны ийи ай иштинде тудуп, доозар хүлээлгелиг. Олар ону хуусаадан дыка эрте ажыглалга киирип турарлар. Тодаргайларга, ай планын 150 хуу чедирип, мурнакчыларның одуруунда чорун турарлар.

Мында бригадир Ч. С. Сыраттың киирип турар үлүү улуг. Чүге дизе, ол бригадазын биидилиг удуртуп, тудуг материалдары-биле хандырылганы үүктелдирбейн турар.

— Ажылым — тудугжу. Бо мергежилди бодумнуң күзээним-биле шилип алган мен. Тудугга ажылдаар мурнунда чолаачылап турдум. Амгы ажылым солун-даа, буянныг-даа ажыл чүве. Бисте чаңгыс соруга бар. Бо чылдың планнарын чеҢишкинниг күүседир дээш ажылдаар бис — деп. Чолаачы Сандаевич түңнелинде чугаалады.

Ө. ЧЫНМИТ.

ЧОЛААЧЫ-СЛЕСАРЬ

Чадаананың автотранспорт бүдүрүлгезинге С. К. Монгуш үр чылдарде ажылдаан. Аңаа ол чолаачылап-даа шаг болган. Ам слесарьлап турар. Седен-оол Кончукович аныяанда-ла техникага сүндулуг чораан. Ол чолаачылап турган Чадаана — Абакан — Кызыл — Чадаана аразының оруунга чеже-даа катап аргышкан. Тываның чурттакчылыг суурларында ооң «демир аълы» четпээн булуң база ховарын. Ак сеткилдиг чолаачы ай, квартал планнарын үргүлүү ажыр күүседип турар. КоллективтиҢ удуртукчулары, чолаачы эш-өөрү ону ажакок мактаар. Ол хей-шиитпирниң ажылынга идепкейлиг киржип келген. Хүндүлел бижиктербиле хей удаа шаңнаткан.

Хоочун ажылчын ажылга харыысалгазын бедидерип, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга үлүүн киирерин хүлээпин турар.

Мурнакчы ажылчын ам кадыынын байдалынын айыбиле өске ажылче шилчий берзе-даа, ажылга кызымаз, чүткүлдүү хевээр арткан.

М. ОНДАР.

Ла-Манш Дани одуглер, Босфор болгаш оске-даа далай оруктарын совет садыг флодунуң капитаннары Ленинград далай портундан үнмейн тура, «эртип» болурлар. ССРЭ-ниҢ Далай флодунуң министерствозунуң ында тутқан трепаж-шиичилел төвү ыпчаар «эртере» арганы берип турар. Судно башкарыкчыларының болүүшенелде «эжиндиришкинин» программа ёзугаар компьютерниҢ кылып тургусканы-биле ёзугаар эрткен. Тренажёрлер эжиндиришкинниҢ боттуг байдалын тургузуп, суднону долгандыр байдалды: удур келген судноларның оттарын, маяктарны, суг демдектерин көргүзүп турарлар.

Чуруктa: Балтий далай пароходствозунуң дагдыпкычы-капитаны В. А. Зиновьев тренажёр-инструкторунуң башкарар черинiҢ чанында.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.

ХООЧУННУҢ КОДАНЫНДА

«Торгалыг» совхозтуң Чоза хойжу бригадазында кыштагларашкын организастаг эртип турар. Совхозтуң хоочун хойжузу, Тыва АССР-ниҢ алдарлыг малчыны Киров Андреевич Балданның коданында байдал эки. Ол кыштагларашкына үлегерлиг белеткеп, 25 тонна ситеңин кезип алган. Ооң аңгыда 8 тонна цоганн суланы совхоз немей берген.

Малчыннын уругларын комсомолчулар Роза биле Чечек эки сакмапчылар.

Малчыннын Чоза хемде Хүн-Корбесте кыштаанда төрүүр 329 баш хой бар. Эрткен чылда хойжу чүс башка онаштыр 90 хураганны доруктургаш, бо чылын ооң-даа бедик хүлээлгени алган: чүс хойга онаштыр 100 хураганны доруктурар, хой бүрүзүнден 2,5 кг жүнтү кыргып алыр.

Ам бо хүннерде торээн 204 хоюндан 206 чаш хураган онча-менди аддынган доругун турар.

П. ДАМДЫН.

ХОЙ КОМПЛЕКИЗИНДЕ

Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозта хой комплекизинде дуржулгалыг малчын Чочаймаа Салчак төрээн 356 хойнуң хураганын чүс хуу камгалап ап, мурнакчыларның одуруунда киргеп. Ооң коданында сакмапчылар Л. Ондар, А. Салчак хураганнарын онча-менди остүрүп, ажаан турар. Ол-ла комплекстe хойжу Түмен Ондар база багай эвес ажылдан турар. Малчыннарның культурлуг дыштанылгазы, бот-өөредилгези эки организастаттынган. Совхоз лекция-бееседы, кино-концерттн малчыннарга доктаамал организастап турар.

О. ОХЕМЧИК.

ХУУЧУЛАР ХУРАЛЫ

Арыг-Узуу ажылчын кооперациязының хуучу кежигүнериниҢ чоокта чаа болуп эрткен хуралынга кооператорларның эрткен чылда ажылының түңнелин үндүрүп, чугаалашкан. Ол талазы-биле дыңнадыгны ажылчын кооперациязының баштаар черiниҢ даргазы Ч. К. Айыр-Сана кылган.

Эрткен юбилейлиг чылда коллектив эки көргүзүглерлиг ажылдаан, социалистиг хүлээлгелер, планныг онаалдалар доозу күүсеттинген. Эрткен юбилейлиг чылда районнуң садыг четкилериниҢ аразында калбарган социалистиг чарышка ажылчын кооперациянын ажылдакчылары идепкейлиг киржип, бирги черни эзлээн. Үүрмектен садар бараан саарылгазының чыл планын коллектив 101,2 күш-ажылдың будүрүкчүлүүшүн — 151, хуузу кежигүнер хүлээп алырының планын 125 хуу күүсеткен.

Эки ажылдыг магазиннерге, садыгжыларга хамаарыштыр хуралга мактал болган. Арыг-Узуу, Ак-Туруг суурларда үлетпүр магазиннери араында социалистиг чарыштыг. Эрткен чылдың түңнели-биле Ак-Туругда Т. Байыр-оол эргелекчилээн магазин чарышка тиилээн. Ийи суурда аъш-чем магазиннери база аразында күш-ажылчы маргылдаалыг. Бо удаада база Ак-Туруг суурда № 7 аъш-чем магазинин (эргелекчизи Н. Күдер) мурнаан.

Ажылчын кооперациязының баштаар черi, товароведтер, садыгжылар магазин бүрүзүнге бараанарны четчелээрinче, садын алыкчыларның негелде-хереглелерин бүтү тала-биле өөрепин коорунче улуг кичээнгейни углаидырган. Ынчангаш, складка бараанарның чыдын бээр таварылгалары эвээжээн.

Ажылчын кооперациязында иштиниҢ ончу-хөрениизинин камгалалы багай эвес, ореамчыгдал кылыр чоруктарның саны кызырылган. Эрткен чылын чаңгыс ындыг таварылга болган. Буруулуг кижиге ук орени ам-даа төледип албаанын кооператорлар шүгүмчүлээн. Эрткен чылын магазиннер оорлаар чорук үш удаа болган, ооң үнген самчыгладың түңү — 1817 рубль. Кооператорлар бо чылын ындыг чоруктар болзурбазының хемчегериниче улуг кичээнгейни утландырган.

Пекарняның капитал септелгезин чорутканы ында ажылдап турар кижилерниҢ ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан, планның оналада күүседиринге идиглиг болган. Ындыг болза-даа, хлебтиҢ шынарынга, ону магазиннерге киирип турарында болу бээр чамдык үзүктелиишкиннерге хамаарыштыр хуралга чөптүг шүгүмчүлелдер болган.

Коллективте садын алыкчыларга төлептиг бараан болуп, кызымак ажыл-ижи-биле мактадыглар хей. Оларга Т. Байыр-оол, Н. Күдер, О. Бүрбү, М. Артаа, К. Байыр-оол болгаш ооң-даа өскелер хамааржыр.

Хуралга санал бергеннер ажылчын кооперациязының эрткен чылгы ажылын бүгү тала-биле ханы анализтеп, коллективтиҢ ажылында чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларже кичээнгейлиг утландырган.

М. БАЗЫР-САДЫ.
Улуг-Хем район.

Хүлээлгелерни алгылаан

Күш-ажылды организастаарын экижидер, ажыл-агыйжы эвес болгаш күш-ажылга база будүрүлгеге сагылга-чурум үрээр чоруктарга удур демиселди күштелдирер талазы-биле «Каа-Хем» хомүрдаш разрезинин, Кызылдың дааранылга - фабриказының, № 2 АТБ-ның база Кызылдың үлетпүр бараанарының садымның коллективтериниҢ эгелээшкинин Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары болгаш үлетпүр, будүрүлгелериниҢ коллективтери деткеен.

Чер-черлерге болгулаан будүрүлге хуралдарында ажыл-агыйларның болгаш үлетпүр будүрүлгелериниҢ коллективтерiн күш-ажылды организастаарын экижидериниче, ажыл-агыйжы эвес чоруктар-биле демиселди күштелдиреринче, күш-ажылдың болгаш будүрүлгениҢ сагылга-чурумун улам быжыглаарынче углаидырган хүлээлгелерин алгылаан.

Эртем-техникти, экономиктиг база моральдыг факторларны долузу-биле ажылдап турган, ажыл шагының чидиишин болдурбас, кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруун кызырар болгаш машина-техникаңыя шын ажылдалыр шыгыралыр, ооң чогучалыг камналгазын чедип алырынга база күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дугайында айтырыгны Чадаананың № 3 КМК-зының ажылчыннары будүрүлге хуралыга чугаалашкан. Үстүнде чугаалашкан айтырыгларның күседи-биле күш-ажылчы будүрүкчүлүүн ийи хуу өстүрерин, материалдыг болгеш күш-ажылчы чарыгдаарын кызырын, будүргел продукциянын шынарын экижидер турган планнан ажыр 3 муң рубльдың орулгазын ап, 8 муң киловатт-шак электри энергизын, 10 муң рубльдың кывар-чаар болгаш будүрүлге материалдарын камнап алырын коллективтиҢ ажылчыннары хүлээнген.

Ажылдан турарларга таарымчалыг байлалды тургузар, будүрүлгениҢ мурнакчыларының арга-дүржулгазын цехтерлер талазы-биле хемчегелер алдынын эгелээн.

Будүрүлгеде чедир ажыглаттынайн турар курлавырларны долу ажылдаарын СЭКП-ниҢ XXII съездизи атыг совхозтуң ажыл-ишчилерiн шиитпирлээн. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, ажылчы чоннуң чогаалыкчы идепкейин бедидер. 1982 чылга деңзээге ажыл шагының чидиишин 50 хуу эвээжедир дээш ажылчы чон ортуузунга таймылыр ажылын ажыл-агыйның удуртукчулары багай эвес чоруун турар.

Чылда ишкин продукциязын будүрериң оң муң рубльге улгаттырарын, будүрүлгеге продукциянын шынарын экижидин. эртем-техникаңыя чедиишкиннерин ажыглавышпаан, мурнакчы дүржулгазы пенгередеп турган, материалдыг, сөөлөө, күш-ажыл чарыгдаарын 51 муң рубль эвээжедирин ажыл-агыйның ишчилери чогучалыг деп көрген.

Хүнүн чугула айтырыгларның бирээзи — кампалга айтырыы. Хайыракан чылын бо чылын оң ийи муң рубльдан кывар-чаар материалдарын, 45 муң киловатт-шак электра энергизын, 200 тонна хомүрдашты кампап алыр.

ЧерниҢ үнүш-дүжүттүрүн белидер соруга-биле эрозиядга удур техниканы долу ажыглап турган, гектардан-на тараа культураларының 0,8 центнер немелде дүжүдүн өстүрер, мал чеми белеткээр бригадаларны бот-оруга-чарылгалыг ажылче шилчиткеш, мал чеминиҢ белеткелин бир башка онаштыр 28 чем единицаза чедирерин совхозтуң ажыл-ишчилери хүлээнген. Чыл планын декабрь 13-ке чедир долу күүседирин хаймаканчылар хүлээнген эрестиг ажылдан турар.

К. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга үр чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенинин демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Карбыы Хомушкуевна **Дары-Хөө**—«Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Александра Хомушкуевна **Канчыр** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Балчыр Делгерович **Салчак** — «Мурнакчы» совхозтуң хойжузу.

Александра Иргитовна **Сапый-оол** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Каадыр Чымбаевна **Хертек** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Екатерина Яковлевна **Дворкова** — Ак-Довурак хоорайда төп район эмнелгезиниң кол эмчизиниң ажыл-агый талазы-биле оралакчызы.

Валентина Петровна **Кузьмич** — Ак-Довурак хоорайның төп район эмнелгезиниң медсестразы.

Чечекмаа Саятыевна **Ооржак** — «Шекпээр» совхозтуң «Сайзанак» уруглар садының эргелекчизи.

Оолак Шойдуп-оолович **Саая** — Ак-Довуракты орук-септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыны.

Валентина Кириловна **Силуянова** — районнуң ИХК-ның таңныл черинің улуг бухгалтери.

«Барлык» совхозтан

Күжүгет Чолбеяковна **Күжүгет** — ажылчын.

Монгуш Дукаповна **Күжүгет** — хойжу.

Оржунмаа Хунай-ооловна **Монгуш** — ажылчын.

Доңак-Кара Сарыгларовна **Сарыглар** — хойжу.

«Доң-Терезин» совхозтан

Бичи-кыс Бууражыковна **Монгуш** — хойжу.

Хоо Шойдановна **Монгуш**— ажылчын.

Кивин-Доржу Бадыевич **Монгуш** — ажылчын.

Шакыр Бойдаевич **Монгуш** — ажылчын.

Анчимаа Севээновна **Ооржак** — пенсионер.

Хеймерек Онгаковна **Ооржак** — ажылчын.

Чысынмаа Ангыракпаловна **Ооржак** — хойжунуң дузалакчызы.

Седекпен Дамбыевна **Ооржак** — сакмапчы.

Достанмаа Намчыловна **Сарыглар** — хойжунуң дузалакчызы.

Соржу Севекович **Сарыглар** — ажылчын.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың АХК-дан

Тыва АССР-ниң Дээди

Тыва АССР-ниң Дээди

Кызыл хоорай,
1983 чылдың февраль 25.

Мария Ефимовна **Вовко** — ажылчын.

Евдокия Никифоровна **Итпменева** — ажылчын.

Нина Ивановна **Калинина**— магазинниң директору.

Июль Иосифович **Соболкин** — чолаачы.

Бойду Булугууновна **Чыгзымаа** — ажылчын.

Антонида Семёновна **Шелемина** — улуг садыгжы.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Хара Фёдоровна **Баинова**— чонуң амыдырал хандырылгазының районда бүдүрүлге эргелелиниң даараныкчызы.

Анна Михайловна **Белогорская** — Чадаана хоорайда № 3 ясли-садтың кижизидикчизи.

Полина Афанасьевна **Зыкова** — «Тыва кедээ тудуг» трестиң № 463 КМК-да кассир.

Намзырай Албынчыевич **Карасал** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Анна Парфиловна **Михайлова** — Чадаана хоорайның № 2 ортумак школазының башкызы.

Монгуш Кызыл-оолович **Очур-оол** — хоорайның ИХК-ның таңныл черинің контролёру.

Бегзи Чамбаевич **Сат** —хоорайның ИХК-ның таңныл черинің контролёру.

Долума Ковзаевна **Хомушку** — Чадаана хоорайның № 1 ортумак школазының башкызы.

ӨВҮР РАЙОНДАН

Кончук Сааяевич **Агбаан** — «Торгалыг» совхозтуң хойжузу.

Намчалбаа Мекпер-ооловна **Кыргыс** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Бойдаа Чүлдүмовна **Монгуш** — «Кызыл тук» совхозтуң ажылчыны.

Совут Чамзыевна **Монгуш**— Торгалыг суурда пенсионер.

Өгбең-Хөө Бузулгаевич **Ооржак** — «Кызыл тук» совхозтуң хойжузу.

Чылбак Мөңтеевна **Ооржак** — Саглы ортумак школазының интернадының повары.

«Коммунизмче орук» совхозтан

Канчыыр-оол Сарытович **Куулар** — хойжу.

Дамба-Лама Санчайович **Монгуш** — пенсионер.

Серенмаа Эзир-ооловна **Ондар** — ажылчын.

Бичe-оол Дыртык-Сарыгович **Сарыглар** — хойжу.

Кончук-оол Хойтпак-оолович **Сат** — хойжу.

Совединиң Президиумунуң
Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Совединиң Президиумунуң
Секретары Н. БОЙДУ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА-ның кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ДИПТЕРДЕН ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

МАДРИД УЖУРАЖЫШКЫНЫНДА

⊙ **МАДРИД.** Испанияның пайысылалында Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың киржикчилеря күрүнелериниң толээлекчилериниң ужуражышкыны үргүлчүлел турар. Оон ажылында колдуунда-ла харылзаа болүктери киржип, түңнел документтиниң түс-түс кезектерин редакторлап, делегейниң ол чыжыының бүгү-ле 35 киржикчилеринге таарымчалдыг болгу дег чүүлдерни ажылдап кылып турар.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ХЕРЭЭЖЕННЕР ХҮНҮНГЕ

⊙ **БЕРЛИН.** Делегейниң херээженнериниң демократтыг федерациязының президентизи Ф. Браун бо чылын Март-тың 8-тиң хүнү «Ядролуг дайын болбазын!», «Ортумак ыракшылдың чаа америк ракеталарын тургуспае!»—деп, кыйгырыгларның адаа-биле демдеглеттинерин чугаалаан. Ол аңаа делегейниң херээженнер хүнүнге уткуштур болган парлалга конференциязынга чүве чугаалаан. Херээженнерниң тайбың камгалаарының чыскаалдары болур деп, ол дыңнаткан.

РЕВОЛЮСЧУ АНЫЯКТАР КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

⊙ **ВЬЕНТЬЯН.** Лаостуң Аныяктарының Улусчу-революстуг эвилелиниң аңаа болган V конференциязының киржикчилери онзалап демдеглээн. Ол эвилелдиң кежигүннери бүгү лаос аныяктар-биле кады чаа амыдыралды тургузарынга, ЛУПР-ниң III съездизиниң шиитпирлерин күүсеткенинге идепкейлиг киржип турар. Олар Төрээн чурттуң камгалакчыларының мурнуку одуруунга туржуп, агитация-пропагандадыг калбак ажылды чорудуп, социалистиг тургузуушкунга мун-мун даосе аныяктарны хаара тудуп турарлар. Чурттуң экономиктиг хогжүлдезинге АУРЭ-ниң ролю улуг. Эвилелдиң кежигүннери хой-хой үлетпүр черлерипде ажылдап, суггарылга тудугларынга киржип, тараачыннарының дужут ажаап алырынга дузалажып турар.

ЧАҢГЫС ЭПТИ УЛАМ БЫЖЫГЛААР

⊙ **ДЕЛИ.** Индияның премьер-министри Индира Ганди кала-даа каттышпаан чурттарның күрүне болгаш чазак баштыңнарының аңаа март 7-дө ажыттынар VII конференциязынга баар индий делегациязының кежигүннери-биле чөвүлел хуралды кылган. И. Ганди бодунуң чугаазында кала-даа каттышпас дээш шимчээшкинниң чаңгыс эптиг сырый каттыжышкыныкының моон соңгаар-даа быжыглаарының онза чугулазын демдеглээн.

НИКАРАГУА РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

⊙ **МАНАГУА.** Улусчу эргечагырганың чылдарында вдегелдиг курлавыры болуруп Аныяктарның Улусчу-революстуг эвилелиниң аңаа болган V конференциязының киржикчилери онзалап демдеглээн. Ол эвилелдиң кежигүннери хой-хой үлетпүр черлерипде ажылдап, суггарылга тудугларынга киржип, тараачыннарының дужут ажаап алырынга дузалажып турар.

ЧАҢГЫС ЭПТИ УЛАМ БЫЖЫГЛААР

⊙ **ДЕЛИ.** Индияның премьер-министри Индира Ганди кала-даа каттышпаан чурттарның күрүне болгаш чазак баштыңнарының аңаа март 7-дө ажыттынар VII конференциязынга баар индий делегациязының кежигүннери-биле чөвүлел хуралды кылган. И. Ганди бодунуң чугаазында кала-даа каттышпас дээш шимчээшкинниң чаңгыс эптиг сырый каттыжышкыныкының моон соңгаар-даа быжыглаарының онза чугулазын демдеглээн.

НИКАРАГУА РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

⊙ **МАНАГУА.** Улусчу эргечагырганың чылдарында чурттуң экономиказында үндезин өскерлиишкиннер болганын Никарагуаның Национал катап тургустуунуушкун чазаанның удурткучу чөвүлелиниң кежигүнү Серхио Рамирес чугаалаан. Банкыларны күрүненип кылдыр хавырган, даштыкы садыга монополиняны тургускан, чернің хуу өнүү болур чоруун херек кырында уяткаан. Оон-биле кады күрүне сектору тургустунуп, быжыккан болгаш ол бегүн национал экономиканың тодарадыкчы болгаш башкарыкчы күүжү болу берген.

СЕССИЯ АЖЫЛЫН ДООСКАН

⊙ **ЖЕНЕВА.** Ливан болгаш палестин улустарга удур Израильдың үүлгедиишкинниерин истеэр талазы-биле делегей комиссиязының ийиги сессиязы ажылын дооскан. Комиссия Ливанга удур Израильдин үргүлчүлел турар агрессиязының дугайында чаа бадыткаашкыннар-биле танышкан. Кылдынган истелгениң түңнелдериниң талазы-биле түңнел документтиң хүлээп алган. Ында совлгу үеде Ливанга баргаш, израиль шериглериниң кылган үүлгедиишкиннерин көргеп кижилериниң хереченилдерин киирген. «Ливандан израиль шериглерин доп-дораан, чугаа чокка үндүрер чорук чурттуң бүрүн эргезин катап тургузарынга, оон экономиктиг болгаш социал амыдыралын чогумчалыг болдурарынга эргежок чугула чүүл болуруп» документиде онзалап айыткан.

УДУРЛАНЫЫШКЫНЫҢ ДЕМДЭЭ КЫЛДЫР

⊙ **БЕЙРУТ.** Израильдың эжелеп турары Иордан хеминиң барыын эриин дургаар араб чурттакчыларның күүлүл шимчээшкинни калбарган. Ол районнуң аңгы-аңгы хоорайларынга болгаш суурларынга эжелекчилерниң карагуразында үүлгедиишкиннерге, палестин араб улусту мөңгезин-биле нуудаашкыннарынга удурланыышкынны илергейлээн чыскаалдар болгаш митингилер, ажыл соксадыышкыннары болгулаан.

ДАЙЫНГА УДУР ШИМЧЭЭШКИН

⊙ **ТОКИО.** Частың баштайгы хүнүп япон ортулуктарга дайынга удур шимчээшкинбиле демдеглээн. Ону «Бикининиң хүнүнге» тураскааткан. Японияның тайбыңга ынакшылдыг күштери март 1-ни тайбын дээш, ядролуг кыжавыышкынга удур демиселдиң национал хүнү кылдыр чаңчыл ёзугаар демдеглеп турар. 29 чыл мурнунда, Пентагонуңун водородтуг частыр чүүлдүн шенелдезин кылганының соонда, Оозуңу океанда Бикини ортулуктуң кырынга кылдыгы үнген радиоактивтиг хуа-ыйба «Фукуро-Мару № 5» дээр балык тудар хемеңниң ырынга кээп дүшкен. Өлүмнүг радиоактивтиг будут ооңдаа өске элээп каш түс балыкчы судноларның кырынче дужүп, дыка хей балыкчыларны эмнеттинмес аарыга таварыштырган болгаш оларның чамдыктары мөчээннер.

(СЭТА).

КЫЙГЫРЫГ

ГАВАНА. (СЭТА). Төп Америкада болгаш Карибе далай делгеминде месилдежиишкиннерни политика талазы-биле шиитпирлээриниң дутайында эгелекчи саналдарны Социалистиг интернационалдың Латин Америк болгаш Карибе девискээриниң айтырыгларының талазы-биле комитединиң кыйгырган. Комитеттиң кежигүннери Доминикан Республикага болган чөвүлел хуралга соңуургалдыг бүгү талаларны киржилгези-биле ол девискээриниң айтырыын тайбың арга-биле шиитпирлээринче уланган чамдык чурттарның сапалын үүлдүг деп көргеп.

АВТОМОБИЛЬ ООРЛАРЫ

ВАШИНГТОН. Каттышкан Штаттарда автомобильдер оорлары нияти национал «аарыг» болу берген. Чүгле түскай саналдың ёзугаар алырга, чылдың-на чуртка бир миллион ажыг чиик болган чүүк автомобильдерни оорлап турар. Бир эвес шаанда шидиг үүлгедиишкиннерни чүгле «достуңместер» кылып турган болза, амгы үеде ол дыка ажыктыг кеминг үүлгедиишкинни профессионалдар доор киживер кылып турар-апаргап. Херек болза, оорлар «боттарының» районунда автомашиналарның даамызын тургузарынга четкен. Ынчангаш оларның «чагыкчылары» оларның иштинден тураазының чагыр ап болурлар.

(СЭТА).

«ЯПОНИЯ — ССРЭ» НИИТИЛЕЛДИҢ СЪЕЗДИЗИ

ТОКИО. (СЭТА). Токионуң «Роон кайкан» залында «Япония—ССРЭ» ниитилелдиң элчедиг съездизин ажыттынган. Совет Эвилели-биле кайыралды болган тайбың кожа-хелбээ догуунаашкынны быжыглаарының талалакчыларының бо масселдыг организациязының 7 миллион ажыг кежигүннерин төлээлээн 250 делегаттар оон ажылында киржип турар. Отчёттуг үениң дургузунда ниитилелдиң ажыл-чорудулгазын олар түңнеп чугаалаачыр болган 1983 чылдың хеделириниң программазын хүлээп алырлар. «ССРЭ—Япония» ниитилелдиң болган Даштыкы чурттар-биле пайыралды болган культурлуг харылзаалариың совет ниитилелдериниң эвилелиниң делегацияларының оң съездиде олуржуп турар.

Съезд ажыттынын турда, чүве чугаалаан «Япония—ССРЭ» ниитилелдиң болган ол ниитилелдиң коллективтиг кежигүннери болуп турар чурттуң демократтыг организацияларының удуртукчуларының амгы съездиниң япон башкарыкчы белүктериниң политиказында милитаристиг углавышкын күштелии турар үеде эртип турарын демдеглээнер. АКШ-тың президентиниң чарлааны «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайын доктриназы бүгү делегей кырында тейбиңга канчаар-даа аажок улуг айыылды болдуруп турар дээрзин онзалап демдеглеваашаан. Р. Рейганның администрациязының агрессчи стратегиязын олар шиитпирлии-биле буруу шапкааннар.

«Совет айыыл» дээр мүүлдү үстүүге тыртының алгаш, Пентагон-биле дайын белеткелдериниң талазы-биле кады ажылдажылганы калбартыш, милитаристиг белеткелдерни дургелеңиг турар премьер-министр Я. Накасонэниң чазаанның политиказынга шуугла таарыныайн турарын делегаттар илергейлээнер.

Байдал мыңдыг турда, япон болгаш совет улустарның арасында пайыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаары дээш шимчээшкинниң онза чугулазын «Япония—ССРЭ» ниитилелдиң президентизи Такэсигэ Исигуро бодуруп чугаазынга онзалап демдеглээн. Ол шимчээшкинниң оон ынайгы хогжүлдези чүгле Япония биле ССРЭ-ниң эргеажыктарынга дүүжүр эвес, өске чурттарның эргеажыктарынга база дүүжүп турар апаар.

КАДРЛАР БЕЛЕТКЭЭР ЧЕР

МАПУТУ. (СЭТА-ның корр.). Мозамбиктин эң улуг өөредилге чери — Эдуардо Мондлане аттыг университетте чаа өөредилге чылы эгелээн. 2 мун ажыг студентилер амгы үеним комплекизиниң делгем-чырык өрээлдериниде 12 факультеттерде кичээлден эгелээннер.

Революция мурнунда дээш эртемче орук чүгле чурт иштинин буржуазтарының болган португали колонизаторларның ог-бүлелериниң уругларыгларынга ажык турган. Амгы үеде университетте өөренип турарларның арасында Маотизтиң хөмүр-даш уургайларының шахтёрлары човаанпарны-даа, чурттуң бүгү-ле можуларының үлетпүр бүдүрүлге черлериниң ажылчынварын болгаш кедээ ажыл-ишчилерни-даа көрүп болур.

Университетте ажылдан турар 96 совет башкылар мозамбик өөренүктерге боттуг дузаны көргүзүп турарлар. Чүгле совлгу каш чылдарда беэин оларның дузалы-биле билиглерин янзы-бүрү адырларының талазы-биле 40 ажыг өөредилге номнарын парлап үндүрериниге белеткээн, чаа 6 эртем лабораториялары организастаан. Совет дээди өөредилге черлериниң талалекчилери Мозамбиктин 20 өөредилге болгаш будүрүлге черлерин-биле харылзажып турар. Оларга эртем болгаш будүрүлге ажылының талазы-биле дузалап турар.

К. СТРЖИЖОВСКИЙ.

СУРИНАМНЫҢ ДҮВҮРЭЭШКИННЕРИ БОЛГАШ ИДЕГЕЛДЕРИ

Делегей аэропорту «Зандерее» биле Парамарибо хоорайның — Суринамның наңысылалының аразында 40 километр орук дургаар калбак ыяштан кылган казанактарны, шагжаларны бо-ла көрүп болур. Ол болза рыноктардыр, балык саткан негрлерге, садыг алыкчыларга ногаваларын болгаш фруктуларын делгээн индейлерниң болгаш индонезийлерниң амгы салгалдарынга аңаа таваржып болур. Кыдат борбак садыглар чанында янзы-бүрү чимистерни черде салып алган, наспактаныкан индей-аравак, кариб улустар база олургулаар.

Кымпарны аңаа көрбес дээр, ынчалза-даа община зайы-биле илгал тайбың хамаарылгага кандыг-даа багай салдарны чедирбейн турар. Парамарибонуң тропиктиг погаан шөлдеринде янзы-бүрү шажын-чүдүлгениң хүрээлери кожаланчы берген турар. Мурвуу Американың соңгуусөөп талазында бо чурттуң тоогуу база бир онзагайы-биле ылгалдыг. Мында, кариб чурттарын чагырып, үптеп алыр дээш испан, англи, франциз, голланд колонизаторларның каржы-дошкун эжелээшкиннериниң уржуктары артып калган. Испан далай эжиидирикчиги Алонго де Охеда бо черниң эриктерин 1499 чылда европейжилерден бир дугаар шинчилеп корген, 52 чыл эрткенде Суринам хеминиң аксын голланд эжиидирикчилер эзлеп чурттай берген. Оон соонда колонизаторларның бир-бирээзининг хөлүнга бегү катап киргеп, соолуңде барып дугуржулга ёзугаар опу Новый Амстердамга (амгы Нью-Йорк) Англия Голландиядан 1667 чылда орнай солуп алган.

Ол ырак үелерни хей-хей хемнерниң эриктериниге таварышкылаар шиирэ артынгылары сагыындырып чыдар. Чурттуп эртиимес мунган районнарывче чүгле хем суурын болгаш кедээ ажыл-ишчилерни-даа көрүп болур.

Университетте ажылдан турар 96 совет башкылар мозамбик өөренүктерге боттуг дузаны көргүзүп турарлар. Чүгле совлгу каш чылдарда беэин оларның дузалы-биле билиглерин янзы-бүрү адырларының талазы-биле 40 ажыг өөредилге номнарын парлап үндүрериниге белеткээн, чаа 6 эртем лабораториялары организастаан. Совет дээди өөредилге черлериниң талалекчилери Мозамбиктин 20 өөредилге болгаш будүрүлге черлерин-биле харылзажып турар. Оларга эртем болгаш будүрүлге ажылының талазы-биле дузалап турар.

К. СТРЖИЖОВСКИЙ.

Маадырлыг Вьетнам чоннуң Кампучияга удур шимчээшкинниң ынчангы Туолсленг... Бо сес хөй-ле качыгдал-каражаны көрген кампучия чер кырынга сагындырыгның кыйгырыы ышкаш кылдыр чаңгыланып турар. Туолсленг... Дөрт-ле чыл мурнунда ол сестен кампучиялардың чүрээ чымырап, көргар турган.

Чогум-на аңаа, Пномпень хоорайның мурнуу кезээнге турган школага, полпотчу өлүрүкчүлер кара-бажың кылып алган болгаш улус ону өлүм фабриказы деп адаап турган.

Пол Пот-Иенг Сариниң шиитпирлээр ужурлуг зң берге сорулгазы кижилерни массалыы-биле өлүрүп шыдаар араатан кижилерни тывары турган. Ынчангаш полпотчулар боттарының талазынче 14—17 харлыг өөлдарны элзедип алгаш, бир эвес олар кижилер өлүреринге чепшээрешпес болза, оларның боттарын хилинчектеп тургаш, өлүрүп каар деп көргудуп турганнар. Олар дужаалды күүседир ужурга таваржып турганнар. «Өлүм чери» Туолсленгке он муң кижини шаажылап өлүргеп.

Пол Пот-Иенг Сариниң өлүрүкчү эргечагыргазы бодунуң бактаал келгенининг сөвлгү шактарында массалыг өлүрүкчү үүлгедиишкиннерни кылган. Ынчалза-даа кампучия улустуң өлүрүкчү шажылакчылары чазыпканнар: олар архивтерни болгаш фото-чуруктарны үзүткап четтикпейн барганнар. Амгы үеде музей кылып каан Туолсленгтиң ханаларында оларны асхан болгаш кампучия улустуң матаптавэс ужурлуг төвгүзүнүң дугайында шыны-биле чугаалап турар.

ЧУРУКТА: полпотчуларның ханныг үүлгедиишкиннерине таварышканнар.

В. ХРИСТОФОРОВТУҢ фотозу.

ЭСТАФЕТАНЫ ДЕЛИ ХҮЛЭЭП АП ТУРАР

Каяа-даа каттышпаан чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының VII конференциязы ажылын март 7-де Делиге эгелээр. Индия VI конференцияның ээзи боотурган Кубадан эстафетаны хүлээп ап турар. Куба конференция соонда эрткен чылдарда шимчээшкинин быжыглаарынга улуг салыышкыны кингрген.

Амгы үеде Делиге шуулган делегейниң чугула болуушкуну. Белградка болган (1961 ч.) бирги конференцияның соонда кала-даа каттышпаанналарның шимчээшкини чыл келген тудум-на делегей амыдыралынга улам улуг ужур-дузалыг боон, амгы үеним салдарлыг күжү болган. Бөгүн делегей нитилежилгезин тургузуп турар 160 ажыг күрүнелериниң барык 100-ү оон киржикчилери кылдыр боттарын санап турар. Кала-даа каттышпаан чурттарның чопунуң саны 1,5 миллиард кижи ажыл турар.

Индий паймсылалга барык ол чурттарның шуутузунун уяртукчулары чыылгаш, эмне сорулгаларны тодарадыр, шимчээшкинниң политиктиг угланышкынын бадыткаар. Индияның премьер-министра И. Ганди «Нэшнл геральд» солуунун айтыыларынга харылаан, ол бедик деңнелге ужургажышкынның киржикчилеринге ан соңгаарладын болбас чүүл делегейнин дүшкүүрлүг чорууп кошкадырыын, боо чепсектп, ыйыгны ядролуг чепсектп дүжүрериниң, хамаарылга чок эконоомиктиг хогжүлдезиниң, колбинализмниң ам-даа артканы одаларын узуткаарының айтырыглары болурун аныткан.

Кала-даа каттышпаан шимчээшкинниң чогум-на ыйыг антиимпериалистиг, антиколониалдыг болгаш дайынга удур үнделзин утка-шынарын империалистер болгаш оларның чалчалары кудуладырын ораалаавын турар. Олар оон киржикчилериниң аразынга чөрүлдээлерни өөскүдүп, хоп-мегеп нептередип, харын-даа делегей кырынга хамаарышпас угланышкынны боттандырып турар күрүнелерге удур чарлаттынмаан дайынны чорудуп турар. Ыйыг политика ылангыя Рейганның администрациязы АКШ-та эргечагырганы алганы-биле онза идепкейжээн. Оон үүлгедиишкиннери тус-тус диптерде болгаш ниити делегейде-даа байдалды дыка чидиглендиргеп. Кала-даа каттышпаан чурттарның башкарылга бюрозуңун январь айда Манагуага болган онза хуралынга АКШ-тың тең-гиндекчи политиказын шынгыы бүрүү шапкан болган тайбың. Улустарның аймак чок чорууу дээш демиселди улам калбартырынче кыйгырыгны үндүргеп.

Делегейде болуушкуннар ол кыйгырыгнын чугулазын бадыткап турар. Азияның, Африканың болгаш Латин Америкамның хамаарышпас чурттарынче империалистерниң шерниг, политика болгаш экономика талазы-биле шаап халдаашынының хемчээл улам калбарып турар. Бо чылдың пиварьдан бээр АКШ-тың «Теп командылал черн» (СЭНТКОМ) хөделип эгелээн болгаш оон харылаар девискээрлеринге Индий океанның болгаш Перси мугулдурунун чээрби күрүнелерни киирип турар АКШ-тың «амыдыралчы эрге-ажыктары» дээр үүлгеге удавас «кыжанышкын» тургустунуп кээр болганда, «дүргеп хөделиишкиннин күштеринге» ында турар күрүнелерниң херектеринге холгаарлаашкын кылырының дугайында айтышкынны берген.

Вашингтон миллион-миллион долларны Афганистанга улуг чарлаттынмаан дайынны өөскүдеринге, миллиард-миллиардты — израиль агрессорну деткиринге чарыглап турар. АКШ-тың камгалал министри К. Уайнбергериниң туразында чугаалаанны ышкаш, америк эрге-ажыктар даапы «боттары тузунда-даа ам: бистиң-биле кады хөделиринге-даа белеп боот турарь» реаксылыг болгаш диктаторжу ёзу-чуруумнарны деткиринге чүс-чүс миллион долларны берип турар.

«Демократияның болгаш хөй-нитининг дипломатиязының программазы» дээр чоокта-да чарлаан хоралакчы үүлгедиишкиннерниң ынчангы каяа-даа каттышпаан чурттарның бүрүн эргезин болгаш эрге-ажыктарын АКШ тоол корбээнин хереченил турар.

Барыын чүктүн ылаңгыя АКШ-тың пропаганда албаннары каяа-даа каттышпастарның шимчээшкинниң киржикчилериниң составының чаңгыс аай эвезин, оларның аразында чөрүлдээлерни болгаш удурланышкан чоруктарны ажыглавышаан, амгы конференцияның чыылдырыкчыларынга болгаш киржикчилеринге ыйышкынны кылып турар. АКШ-тың хоп-мегеп кампаниязы конференцияның ээзи — Индия Республикавың ат-алдарын кудуладыр сорулгалыг боот турар. Америк солуунар Индия «атомнуг бомбаларны кылып алырыбиле плутонийни чыып эгелээн» деп хоозун шуугаашынны эгелээн, «Барыын чүктүн чамдык индустриалдыг чурттары кала-даа каттышпаанарының шимчээшкинин кошкадырын күзеп, ол хамаан чок кала-даа каттышпаан күрүнелериниң ам болур конференциязын үзерин ораалажып турар-дыр» деп, И. Ганди медеглээн.

Империалистиг болуктер болгаш оларның чулдурукчулары амгы шуулганга хоозун «афган айтырыгны» болгаш «кампучия айтырыгны» үүлгедиишкинни албадаарын, Н. Слапучка баштаткан полпотчу делегациянын конференцияга олуржурун чедип алыр, оон киржикчилерни ёзулуг соңгаардатпымаас айтырыгларны чугаалажырындан чайладыр дээш ораалажышкынын тургаш, өлүрүп каар деп көргудуп турганнар. Олар дужаалды күүседир ужурга таваржып турганнар. «Өлүм чери» Туолсленгке он муң кижини шаажылап өлүргеп.

Пол Пот-Иенг Сариниң өлүрүкчү эргечагырганы бодунуң бактаал келгенининг сөвлгү шактарында массалыг өлүрүкчү үүлгедиишкиннерни кылган. Ынчалза-даа кампучия улустуң өлүрүкчү шажылакчылары чазыпканнар: олар архивтерни болгаш фото-чуруктарны үзүткап четтикпейн барганнар. Амгы үеде музей кылып каан Туолсленгтиң ханаларында оларны асхан болгаш кампучия улустуң матаптавэс ужурлуг төвгүзүнүң дугайында шыны-биле чугаалап турар.

ЧУРУКТА: полпотчуларның ханныг үүлгедиишкиннерине таварышканнар.

В. ХРИСТОФОРОВТУҢ фотозу.

ЫЛ

4-ку арын ● 1983 ч. март 4

СУЙ-БЕЛЕК БҮДҮРЕРИН КӨВҮДЕДИР

Тыва улус шагдан тура-ла хөгжүм херекселдери кылырынга, угулзалап даараарынга, ыяштан, даштан уран кылыгларга дыка мергежилдиг чорааннар. Чонуң иштиңден үнген ыдыг уран-шевер кижилер хөй. Улустуң уран үүл кылыгларын кылып сайырадырынга улуг кичээнгей салдынган. Ынчангаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң сес чыл мурнунда үндүргени «Суй-белек болгаш улустуң уран үүл кылыгларын сайырадырының дугайында» шиитпирин барымдаалаш, республиканың Чурт үлетиүрүнүң эргелеги суй-белектер болгаш улустуң уран үүл кылыгларының шенелде бүдүрүлгезин тургускан. Ол бүдүрүлгениң кол-ла сорулгазы — чурт иштинде турар көвей санныг чиг-эт материалдарын ажыглаары, чонуң уран үүл кылыгларының янзы-бүрү хевирлерин, национал опзагай хевир-байдалын чидирбейн чаартып кылыры, аныяктарны шыдыраа, дириг амытан дээш чижектиг чонуң шаанда кылып чораан уран-шевер кылыгларын амгы үениң потребителдеринге дүүштүр бүдүрүп кылырынга өөредири боон турар. Ол ышкаш пенсионерлерни, инвалидтерни бо ажылга хаара тударын база чугула херек болур.

Амгы үеде шенелде бүдүрүлге черинде пинтизи-биле 92 ажылчын ажылдан турар. Оон иштинде 39 пенсионер болгаш инвалид хаара тутунган. Хүнүң негелдезин барымдаалап көөр болза, ажылчыннарның саны эвээш, кылыр ажылдарга четпиксеин турар. Моон үржүүндан ук бүдүрүлгениң кылып шыдаар хевирлериниң саны эвээш боон турар. Ылаңгыяда хөмүй, ыяшты угулзалап каастаары, алгы-кештен янзы-бүрү кылымалдар бүдүрери кончуг эвээш.

Бергедээшкиннер турзада, шенелде бүдүрүлгениң кылып турар кылыгларының ниити сан-түңү, оларны садып сайгарарындан кирип турар орулга биче эвес. Чижээлээрге, чүгле 1982 чылда безин бүдүрүлге чылда 200 мун рубльдиң кылыгларын бүдүрер планныг тургаш, 227 мун рубльге күүсеткен. Ол дээрге, бирээде, кылган чүүлдериниң шынары багай эвес болуп, садын алыкчыларга таарышканың, чон ону сонуургап садын ап турарын көргүзүп турар-дыр. Мурнакчы ажылчыннар — ыяш чондурукчузу Виктор Ерошов, чонукчу Александр Чернятёв болгаш оон-даа оскелер чонга ураншевер кылыглар, национал хевириниң эт-эдилелдерин пеп-тередип турар, оларны кылырынга, ужур-утказын тайылырлаарынга чүгле бо бүдүрүлге эвес, Тыва АССР-ниң Культура министерствозу, Чурукчулар эвилели боттарының улуг-хуузун база киирип келген.

Бистиң бүдүрүлгенив кылыр ажылдары хөй, ынчангаш бүдүрүлгени улам быжыктырын сайзырадыры, алтыдын хогаадери кончуг чугула айтырыг болур.

Удавас Тоджу районга сыын мыйызы, алгы-кеш, сооктен янзы-бүрү кылыглар бүдүрер участок ажылдан эгелээр. Ол ышкаш Кызылдың мебель фабриказы чымчак мебель кылыр пешпче көжүп киреррге, оон эрги турган шөлүнге бүдүрүлге ыяш дазылындан, чекпеден кылымалдар кылып эгелээр участогун база ажылдар.

Бистиң бүдүрүлгевис таарымчалыг шөлдүг апаарга, ынчан чылда 300 мун рубль түңнүг эт-бараанны алгы-кештен, ыяштан, демирден, сооктен, пластмастан кылыр, чонга чугула херек чүүлдерни хөйүү бүдүрер эргелиг апаар. Келир үеде апаа ажылдаар ажылчыннарның саны көвүдээри, аныяк специалистер ол ажылга мергежии өзери чугаажок. Ынчангаш амдыгааштан эгелээш Абрамцевоның болгаш Нижний Тагилдиң чурулга училищелери-биле харылзаа тургустунган. Үстүнде адаанывыс училищелерден моон чоруткан алды аныяк специалист бо чылын биске кээр.

Бистиң бүдүрүлгенив бүгү ажылчыннары оон орулгалыын өстүрүп, чарыгдалын ээзээкедир талазы-биле ажылхеректерни боттандырып турар. СЭКП ТК-ниң ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Ю. В. Андроповтуң плетказлинде сагылга-чурумну бижыглаар дугайында айтырыгны бүдүрүлгенің ажылдакчылары бүрүнү-биле деткип турар болгаш ында айыттынган чүүлдерни күүседир талазы-биле боттуг ажылдарны чорудуп турар.

М. АРАКЧАА,
Чурт үлетпүр эргелелиниң төлевилел-конструктор бюрозуның даргазы.

ХООЧУН ХААКЧЫ

Хаакчының Бүгү-эвилел хүнүнде республикада хаак спортунуң хоочуну Кирилл Филимонович Шишигин бодунуң бөлүүнге 5 километриниң дистанциязынга маниаш, эки түннелдиг болуп, хоорайның спорт комитединиң хүндүлел бижин-биле шаңнаткан.

Кирилл Филимонович бодунуң база бир байырлалын— 63 хар харлаан хүнүн шак ынчаар эрттирген. Ол 50 ажыг чыл үеде хаактап келген.

ЧУРУКТА: хаакчы К. Ф. Шишигин маргылдааның тугун кодүрүп тур.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ҮН ЧААРТЫКЧЫЗЫ ТАМАРА БАДЕЯН

Бүгү-эвилелдиң «Мелодия» фирмазында эрги пластинкаларны чаартыр студияда «Делегейниң күүсекчи уран үүлүүнүң эртинелериндеп» деп эгелиг чагыг ёзугаар үн бижинр ажыл үргүлчүлеп турар. Ол чагыгларда делегей культуразының мастерлериниң эң хөвар бижимелдери кирип турар.

Ол студияның иштин көөрге, янзы-бүрү магнитофоннар, осциллографтар, чыып каан эрги пластинкалар, эңмежок магнитофон дадаазыннары долган чыдар. Ол нарын радиотехниктиг дериг-херекселдериниң ээзи грампластинка бижинр Бүгүэвилел студиязының чаартыкчызы, үн режиссёру Тамара Георгиевна Бадеян-дыр (чурукта).

Оон ажылы берге болгаш чогаадыкчы аргаларны негээр. Чүге дээрге, ол пластинканың чаазында ышкаш үнүн катап тургузар, оске даштарны ап каар, үр үениң иштинде чыткаш үрелип, шыйбакталган черлерни катап чаартыры негеттинип турар.

Кайгамчыктыг пианист Владимир Софроницкийниң, орус шүлүкчү Блоктуң, суралгыг румын скрипкажы Джордж Энескунуң портреттерин чураан пластинкаларны дизе салып каан. Аңаа баргаш Владимир Маяковскийниң, Михаил Светловтуңдала үннерин дыңнап болур. Үн чаартыкчызы—режиссёр Тамара Бадеян ол болгаш оске-даа хой-хөй пластинкаларны катап тургускан.

Р. ДЕНИСОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧУРУКТАР АЛЬБОМУ

«Биче хевирлериң скульптуразы» деп альбомда ийи чүс бежен хире янзы-бүрү темалыг болгаш жанрлыг ажылдар кирген. Ону искусствовед Надежда Бабурина чыып тургускан. Ол альбомну Москваның «Советский художник» ном үндүрер чер болгаш ГДРниң «Фортшритт эрфурт» деп типографиязы үндүрген.

Ук альбомда тыва чурукчуларның чонар-даштан чонуп кылган ажылдарының чурукка тырттырган хоолгазы база кирип турар. Чижээ, ында РСФСР-ниң И. Е. Репин аттыг Күрүне шаңналының лауреады, Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу Раиса Аракчаанның «Сарлык», Саая Көгелдиң «Маны», РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу, РСФСР-ниң И. Е. Репин аттыг Күрүне шаңналының лауреады Хертек Тойбухааның «Тева», Хертек Моңгун-оолдуң «Сарлык», РСФСР-ниң И. Е. Репин аттыг Күрүне шаңналының лауреады, Тываның комсомол шаңналының лауреады Дойбухаа Доңдуктуң «Арыылап» деп ажылдары кирген. Оон-биле капсырлаштыр биче хевирлерниң шуткулга янзылыг скульптуразының опзагай талаларының дугайында оларның чугааларын ында кииргилээн.

Альбомда ол-ла бүгү ажылдарның текизин орус болгаш англи дылдарда парлаан.

И. КОСЕНКОВА.
Москва.

Дыштаныр хүннүң оруктары

Чурттуң хөй миллион ажыл-ишчилери дыштанып хүнеринде кышкы спортка киржип, аян-чорук кылып, уран үүлге шак-үезин эрттирип тураразар. Ол дугайында СЭТА-ның корреспондентизиниң дыцнатканы болза:

КОЛ РОЛЬДА —АЖЫЛЧЫН

Москвада «Кадыыр болгаш маска» заводунуң ажылчыннары суббота хүнүнде театрларже коллективтиг үнүүшкүнерни каш-даа чоруткан.

Бүдүрүлгенің Культура ордузунуң чанында боттарының театры воскресеньеде оларны база манап турар. Биче театрның артистериниң дузазы-биле спенага М. Горькийниң «Мещаннар» деп шиирзин боттывыңгыр артистер ойнап турар. Слесарь-эптекчи Владимир Панков кол рольду— ажылчын Нилдиң овур-хевирин ойнап турар. Ол кежээки металлургия институдунуң студентизи. Хостуг шактарында В. Панков улусчу театрның көргүзүүлеринге киржиринге сонуургалдыг.

ӨГ-БҮЛЕЗИ-БИЛЕ

Уссурийск тайганың чурумалдыг будунварының бирээзинде ажыттынган хаак базазы баштайгы дыштаныкчыларын хүлээп алган. Арсеньевтиң «Аскольд» машина тудуунуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының өг-бүлелери бир дугаарында аңаа дыштанган.

Дыштанырынга, спортка киржиринге бүгү эптиг байдалдар баазада тургустунган. Хоочун, дуржулгалыг болгаш чаа эгелеп чоруур хаакчыларга таарымчалыг кылдыр хаак оруктарын шилип кылган.

Хүндүс маргылдаага киришкеш, кежээки шактарда боттывыңгыр уран үүлдүң конкурстарынга, янзы-бүрү овунарга болгаш хөглүг аттракционнарга дыштанакчылар киржир.

САМОЛЕТТАП — БАЛЫКТААР ЧЕРЖЕ

Петрозаводскиниң ужар үүл будүрүлгезиниң расписаниезинде онзагай рейстерни — Онеганың балыктыг черлеринче ужударын киирген.

Заонежьениң дош дерт аэродромуу баштайгы балыкчыларны хүлээп алган. Кажы шак иштинде «дош адаандан аңнаап», амданныг балык мүңүнче эш-өөрлерни чалап болур.

БАЛЫКЧЫЛАРГА БОЛГАШ АҢЧЫЛАРГА

Днепрниң чурумалдыг эриктериниң туттунган балыкчының болгаш аңчының комплекизинге Белоруссияның нефтичилери аалдан келген. Нефть казып тыварының ийи неделя ажыл эелчээнин соонда олар аңаа дыштанып алган бажыңнарынче чаптаннар. Олар аңаа балыктап, аңнап турганнар.

СПОРТЧУ БАЙЫРЛАЛ

Красный бор болгаш «Соколья гора» турбаазанның организастаазы «Хоглуг хаак оруунуң» байырлалынга чүс-чүс смоленчилерни «Кадыкшыл» демир-оруктары чедирген. Массалыг хаак маргылдааларынга келгенниерниң барык шупгузу киришкен.

СЭТА.

4. ОРУК ДЕМДЕКТЕРИ

(10807-78 ч. болгаш 23457-79 ч. ГОСТ ёзугаар).

(Эгези № 39, 44 «Шында»).

Орук демдектери болза орукка шимчээшкин башкарарынга болгаш шимчээшкин киржикчилеринге оруктар байдалды медээлээринге база хоорай кудумчуларынга, чурттакчылыг черлерге шимчээшкинни кызыгаарлаарынга, оон чоруур чурумун таарыштырарынга болгаш автомобиль оруктарынга бүгү-ле шимчээшкиннерни кала-даа башкарарынга эң-не таарымчалыг арга болуп турар.

Орук демдектери чеди бөлүктерден тургустунган:

1— сагындырар демдектер; 2— эртер эзлчег демдектери; 3— хоруур демдектер; 4— айтыышкын демдектери; 5— медээлеп, айтыр демдектер; 6 —сервис демдектери; 7— немелде медээ демдектери (таблачкалар).

Орук демдээ азы табличка бүрүүлеле тус-тузунда дугаарлыг болур. Бирги чурагай (сан) болүүн айыткан, ийигизи —болүктүң иштинде демдектин дес-дараа номерин айыткан. Үшкү чурагайлыг (санныг) турда, точка-биле ажыглаанда, демдектин ажыы хевирлиг болуп турарын айыткан.

ЧУРУК № 1. Айыылдыг черге чедир хемчээлди айтып турар табличкалыг орук демдээ.

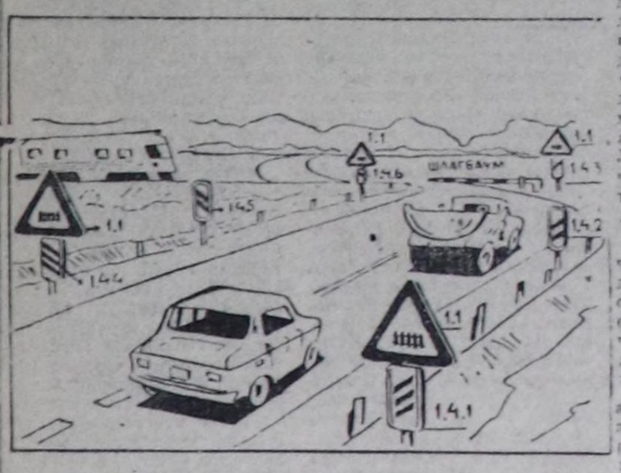

ЧУРУК № 2. Демир-орук эртер черни орук демдектери-биле демдектээни.

4. 1. Сагындырар демдектер

Сагындырар демдектериниң оске демдектерден кол ылгалы болза (1.3 «Чаңгыс оруктуг демир-орук оруу», 1.4 «Демир-орук эртер черге чоокшулаары», 1.31 «Эриниң уу» деп демдектерден оскелери) шуптуу үш-булуң хевирлиг, ак болгаш долгандыр куржаа кызыл болуру. Бо сагындырар демдектер кандыг-бир кызыгаарлаашкын болдурбайн турар, ындыг-даа болза, чолаачы кижи сагындырар демдек көргенде, серемчилелиң бедидин, овааримчалыг болур болгаш шимчээшкинге айыыл болдурбазының хемчеглерин баш бурунгаар алыр ужурлуг.

Сагындырар демдектерни шимчээшкинниң дүргенин, чүвенин костүрүн барымдаалап, чурттакчылыг черлерден дашкаар оруктарга оруктун айыылдыг участогундан 150 метрден 300 метр черге, а чурттакчылыг черлерниң оруктарынга ындыг черден 50 метрден 100 метр хемчээлдиг черге тургузар. Мурнунуң костүрү багай черлерге сагындырар демдектерни херек апарганда тургузуп болур, ындыг таварылгада айыылдыг участокка чедир хемчээлди (1.6 «Ден эргелиг орукту каржыры» деп) демдек адаанда быжыглап кадаан 7.1.1 «Объектиге чедир хемчээлге» деп табличкага (чижээ 400 метр болгаш оон-даа оске) айтыр ужурлуг, оон чижээ № 1 ЧУРУКТА: айыылдыг черге чедир хемчээлди айтып турар табличкалыг орук демдээ.

4.1.1 Сагындырар демдектер чолаачыга оруктарның айыылдыын болгаш айыылдыг участоктарның канчаар чыдарын, оон-биле чоруурда овааримчалыг болуруи пеген, медээлеп турар.

Сагындырар демдектерниң аттарын, оларның ужур-утказын болгаш ажыглаар черлерин моон адаанга көргүзерге ыыдыг.

1.1 «Шлагбаумнуг демир-орук эртер чер».

Демир-орук эртер черни шлагбаум азы чартык шлагбаум-биле дерип каанын сагындырып турар.

1.2 «Шлагбаум чок демир-орук эртер чер»

Демир-орук эртер черге шлагбаум азы чартык шлагбаум дерип кылбааның сагындырын турар. Чурттакчылыг черлерден дашкаар 1.1 болгаш 1.2 демдектерни катаптап тургузар. Ийнги демдекти айыылдыг участоктуң эгезинден 50 метр хемчээлден чоок эвес черге тургузар.

1.3.1. «Чаңгыс оруктуг демир-орук оруу».

Чаңгыс оруктуг демир-орук оруун дамчыштыр демир-орук эртер черни шлагбаум азы чартык шлагбаум-биле дерилээн деп айтып, сагындырып турар.

Демир-орук эртер черде светофорлуг медээ тургусканда, оон светофорлуг бир чагызынга 1.3.1 болгаш 1.3.2 демдектерни тургускулаар, а светофор чокта чоокку рельстен 20 метр хире черге ол демдектерни тургузар.

1.4.1—1.4.6 «Демир-орук эртер черге чоокшулаары».

Чолаачыларның демир-орук эртер черге чоокшулап келгенинин дугайын немей сагындырып турар. Оруктун он талазынга 1.4.1—1.4.3 демдектерни, а солагай талазынга 1.4.4—1.4.6 демдектерни тургускулаар. Мону тодаргайлап билип алырда «Демир-орук эртер черни орук демдектери-биле айтыры деп» № 2 ЧУРУКТАН көрүңер.

1.4.1 болгаш 1.4.4 демдектерни шимчээшкиннин уунун аайында бирги 1.1 азы 1.2 демдектиң адаанга тургузар, 1.4.3 болгаш 1.4.6 демдектерни шимчээшкиннин уунун аайында ийнги 1.1 азы 1.2 демдектиң адаанга тургузар, а 1.4.2 болгаш 1.4.5 демдектерни база-ла шимчээшкиниң уунун аайы-биле боттарын тускай 1.1 азы 1.2 демдектерниң аргазынга дең хемчээлдиг черге тургускулаар.

Демир-орук эртер черниң чиге кырынга болгаш оон мурнунга 100 метрден чоок черге транспорт аймаан четкеш, оюн эртерин хоруп турар. Эртер черниң мурнунда демдеглел, шимчээшкин диливдээниң саныи тодарадып турар азы 5.8 «Шимчээшкинниң уг-шиин дилиндек шыйыглар аайы-биле» деп орук демдектери чок турда, транспорт шимчээшкинин демир-орук эртер черлеп чүгле чаңгыс одуруг-биле кежерин чөпшээреп турар. Демир-орук эртер черниң ийи талазынче 100 метр хире черге транспорт аймаа тургузарын, а ол ышкаш эртер черниң чиге кырынга доктаадырын болгаш аңаа дедир ээрин хоруп турар.

Ол ышкаш хоруп турар чүүлдер болза:

демир-орук эртер чер-биле транспорт аймаа эвес, дугуй чок соортуг кодээ ажыл-агыйның, оруктун, тудугуун болгаш өске-даа машинадар болгаш механизмнерни эрттир сооргурун хораан; демир-орук оруун каржын эртерин айытпаан черлеп эртерин хораан; чолаачы боду кара туразы-биле шлагбаум ажыдып азы чартык шлагбаум оюп эртерин шуут хораан.

1.5 «Трамвай оруу-биле каржыры».

Трамвай оруун орук белдириниден оске черге каржыр ужурлуг дээрзин сагындырып турар. Чолаачы ук демдекти көрүп каавда, чоруун оожумнадып, трамвай оруун каржып эртерде силгиишкин болдурбайн, оожум, чымчак эртерин, бир болза трамвай оруунга чоокшулап келгенде доктаапгарынга белен болурун болгаш трамвайга шаптык кылбайн, эрттирриптерин чолаачыга сүмелеп турар.

Трамвай эрткен соон дарын дораан-па трамвай оруунче кирип болбас, уткуштур кел чыдар трамвайның чогун бүүрген көрүп алыр ужурлуг.

(КАИ экранының будуцун О. Л. Оттук-оол белеткээн).

(Уланчылыг).

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

МАРТ 4-ТЕ

«ХАЙЫРААН БОТ» **Виктор Кек-оол**

Тургускан режиссёру — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Сиин-оол Оюн.

Киржикчилери: РСФСР-ниң алдарлыг артизи Борис Бады-Сагаан, Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери Екатерина Кенденбиль, Кадр-оол Сагды, артистер Галина Мунзук, Александр Салчак, Хертек Ширин-оол, Аизат Куулар.

Шииниң эгелээри 19 шак 30 мин.

МАРТ 6-ДА

«КӨЖЕГЕЛЕР» **Михаил Ворфоломеев.**

(Кодээ амыдырал дугайында ийи кезектиг шии)

Тургускан режиссёру — Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Кадр-оол Сагды.

Киржикчилери: Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери Люндуп Солун-оол, Чадамба Монгуш, Екатерина Кенденбиль артистер Мария Сандак, Ширин-оол Хертек, Галина Мунзук, Сергей Ооржак, Борис Монгуш.

Шииниң эгелээри 19 шак 30 мин.

МАРТ 8-ТЕ

«АВАМНЫҢ АК ПЛАТЬЕЗИ» **Шариф Хусаинов**

(2 кезектиг драма)

Тургускан режиссёру — Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Кадр-оол Сагды.

Киржикчилери: РСФСР-ниң алдарлыг артистери Хүргүлек Конгар, Борис Бады-Сагаан, Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери Александр Тавакай, Екатерина Кенденбиль, Тыванын комсомол шаңналының лауреады Дарый Монгуш, артистер Тамара Ондар, Валентина Мортай-оол, Дыртык Монгуш, Аизат Куулар, Серепаа Монгуш.

Шииниң эгелээри 19 шак 30 мин.

Коллективтиг чагыгларны 2-25-49, 2-35-88 телефоннарда хүлээп ап турар.

ЧАРЛАЛ

Кызылдың аъш-чем садыы үүрмек барааннар садыынга ажылдаар садыгжылдар өөредир ийи ай хуусаалыг курска өөреникчилер чыып турар. Өөредилге 1983 чылдың мартта Садыг министерствозунуң өөредилге комбинадынга эгелээр.

Он сес хардан өрү пазылыг. 8—10 класс эртемниг, Кызыл хоорайда доктаамал книр бижидилгелиг кижилерни өөренирипче чалап тур.

Өөренип киргеннерге 45 рубль стипендия төлээр.

Ол курсту дооскан соонда Кызылдың аъш-чем садыынга бир чыл хире ажылдаптар болза, Иркутскиниң совет садыг техникумунуң бот-өөредилгелиг салбырынга аза Ачинскиниң совет садыг техникумунга барып өөренирибиле документ ап болур.

Чугаалажып алыры-биле баар чери: Кызыл хоорай, Октябрьская, 29, кабинет № 4 азы 11, телефон 2-54-36, аъш-чем садыының кадр килдизи.

телевидение

МАРТ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Уе». 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55 — Хөглуг чарыштар». 9.40 — «Кино аныы-чорукчулар клуву». Ю. А. Сепкевич дамчыдылганы эртгирер. 10.40 — «Ырак болгаш чоок ыр». РСФСР-ниң улустуң артизи композитор В. Левашов дамчыдылганы эрттирер. 11.25 — Медээлер. 11.30 — 15.05 — Чапсар. 15.05 — Медээлер. 15.25 — «Частың чеди хонуу». Документалдыг телефильм (Вильнюс) 15.40 — Орус чугаа. 16.10 — Шевер холдар. 16.40 — «Сээн девиччи библиотекаң». «Эвээш-даа бол, экизи дээре». 17.10 — И. Брамс. Квартет до минор. А. Бородин аттыг күрүне квартедп ойпаар. 17.45 — Бригаданың керээлиг ажылдаарыпың ажыктыы. Тудугда бригада керээзинин методун сайзырангайжыдар дугайы. 18.15— «Кан билзекчигеш». Мультфильм. 18.30 — Богун делегейде. 18.50 — БАМ-ны тудуп тур бис. 19.20 — 19.35 — Чапсар. 19.35 — «Революциянын ыраажызы». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 21.00 — «Уе». 21.30 — 23.00 — «Театр ужуражылгалары». ССРЭ-ниң улустуң артизи Р. Плятт дамчыдылганы эрттирер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.35 — Музыка. 2-ги класс. «Алдын дагаа». Н. А. Римский-Корсаковтуң опера-тоолу. 13.05 — «Менээ чоленгиниң точказын берингер...» 13.35 — XVIII чүс чылдың орус уран чүүлү. Чурулга. 14.10 — Режиссёрниң уран мергежили. 1-ги болгаш 2-ги дамчыдылга. 15.50 — Медээлер. 15.55—18.15 — Чапсар. 18.15 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Сылдысчыгаш». Дамчыдылга. 18.50 — Телемедээлер. 19.05 — Киножурнал. 19.15 — «РКП(б)-ниң VII съездизиниң (1918 ч.) ажыттынгапындан бээр 65 чыл болганынга». Телеветорий. 19.25 — «Азия төвү». Информация-публицистикалыг программа. 19.55 — Чарладдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуһар, чаштар!» «Чаанчыгаш». Мультфильм. 20.15 — «Амыдыралче орук». 21.00 — «Уе». 21.30 — «Ийнги инакшыл». Уран-чечен фильм (ГДР). 22.35 — 23.20 — «Найыралдың кубогу». Аар атлетика талазы-биле делегей маргылдаазы. Олессадан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

агаар

Республикага шокар булуттаар. Хар чагбас.

Дуне 20—25, чамдыктарынга 29—34 градус соор.

КИНО

МАРТ 4-ТЕ

«ПАЙЫРАЛ»: «Бодуңун күзели-биле ынакшаан» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алаадының хуулгаазынныг колдузу» 9.15, 13.35, «Ушкү бомбуректиң чажыды» 10.55, «Бир-ле черде сыгырга мгаан» 15.05, 16.55, 18.45, 20.35 шактарда.

«ВОСТОК»: «Голота казак аугайында бодал» 15.00, «Тутургаанар өлбее ужурлуг» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакциянын адрези: индекс 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 1-23-54, харыысалалыг секретарының 2-23-35, секретарваттың 2-23-35, партийки амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солуп келбейн баргавда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 437.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС — 01398